

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLMOUCI

KATEDRA SLAVISTIKY

Postavy bosáků
v díle
Maxima Gorkého

Magisterská diplomová práce v českém jazyce

VYPRACOVALA: Magda Kuchtová

VEDOUcí PRÁCE: Doc. PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

2013

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 24. 4. 2013

Děkuji Doc. PhDr. Zdeňku Pechalovi, CSc. za konzultace, rady a připomínky, které mi během psaní diplomové práce poskytl.

OBSAH

Úvod.....	5
1. TULÁK MAXIM GORKIJ.....	7
2. LITERÁRNÍ POSTAVA.....	11
2.1. TEORETICKÉ POJETÍ POSTAV.....	11
2.2. CHARAKTERIZACE POSTAV.....	15
3. POSTAVY BOSÁKŮ.....	17
3.1. VNĚJŠÍ CHARAKTERISTIKA - VZHLED.....	18
3.2. NEPŘÍMÁ PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA - PROMLUVA A JEDNÁNÍ.....	19
3.2.1. ŽIVOT A SVOBODA	20
3.2.1.1 MAJETEK, PENÍZE, PRÁCE.....	22
3.2.1.2 KONVENCE A AUTORITA.....	23
3.2.1.3 VZTAH K PŘÍRODĚ.....	24
3.2.2. BÝVALÍ LIDÉ.....	24
3.2.3. SHRUTÍ.....	27
3.3. CHARAKTERISTIKA POMOCÍ SYŽETOVÝCH VZTAHŮ, KRAJINOMALBA.....	28
3.3.1. CHARAKTERISTIKA POMOCÍ SYŽETOVÝCH VZTAHŮ.....	28
3.3.1.1 JEMELJAN PILJAJ.....	28
3.3.1.2 DRZOUN.....	29
3.3.1.3 MANŽELÉ ORLOVOVI.....	30

3.3.1.4	STESK.....	31
3.3.1.5	KONOVALOV.....	32
3.3.1.6	DĚD ARCHIP A LJOŇKA.....	33
3.3.1.7	DVA BOSÁCI.....	34
3.3.1.8	MAKAR ČUDRA.....	36
3.3.1.9	STAŘENA IZERGIL.....	37
3.3.1.10	MALVA.....	38
3.3.1.11	ČELKAŠ.....	39
3.3.1.12	PROHNANEC.....	40
3.3.1.13	PŘÍTELÍČKOVÉ.....	41
3.3.1.14	PŘÍHODA SE SPONAMI.....	42
3.3.2.	KRAJINOMALBA.....	43
3.3.3.	SHRnutí.....	44
4.	VYPRAVĚČ.....	48
4.1.	TYPY VYPRÁVĚNÍ.....	48
4.2.	VYPRÁVĚNÍ V PRVNÍ OSOBĚ.....	49
4.2.1.	POSTAVA VYPRAVĚČE.....	51
4.3.	AUKTORIÁLNÍ VYPRÁVĚNÍ.....	53
4.4.	SHRnutí.....	54
	ZÁVĚR.....	56
	RESUMÉ.....	59
	BIBLIOGRAFIE.....	67

ÚVOD

Tato práce je zaměřena na hlavní postavy bosáckých povídek, jež Maxim Gorkij napsal v letech 1892-1906. Uvedené povídky byly v originálním znění komplexně vydány například v rámci sebraných děl Maxima Gorkého *Полное собрание сочинений в тридцати томах*¹ a v českém překladu vyšly ve dvou povídkových souborech *Bosáci*² a *Bývalí lidé*³. Práce vznikala na základě všeobecně literárně vědních publikací a vybraných originálních děl Maxima Gorkého. Názvy povídek v českém jazyce jsou uváděny dle všeobecně užívaných českých překladů.

První kapitola nesoucí název *Tulák Maxim Gorkij* se nejdříve zaměřuje na období Gorkého života od jeho narození do začátku dvacátého století a snaží se ukázat nejdůležitější momenty Gorkého života, které předurčily jeho spisovatelskou kariéru a motivovaly ho k napsání povídek s bosáckou tematikou. Na druhou stranu také upozorňuje na nemožnost ztotožňovat reálné osoby a události, jež Gorkij zažil, s událostmi popsanými v jednotlivých povídkách. Pokusíme se ukázat, že reálné události a postavy do značné míry Gorkij přetvářel tak, aby vyhovovaly jeho potřebám, aby díky nim mohl vyjádřit vzdor, nespokojenost, ale zároveň i romantické naděje a ideály.

Kapitola druhá nazvaná *Literární postava* v první části předkládá průřez různými pojetími postavy v rámci literární teorie od devatenáctého století po současnost. Ukazuje možné způsoby, s jejichž pomocí lze postavy charakterizovat a stanovuje, které z nich budou stěžejní pro tuto práci. Druhá část této kapitoly objasňuje charakterizaci literární postavy na základě vnější a psychologické charakteristiky s důrazem na vzhled, jednání a promluvu. Pojednává také o charakteristice syžetových situací.

Kapitola *Postavy bosáků* v úvodu přibližuje reálné bosáky devatenáctého století. Následně se zabývá literárními postavami bosáků z hledisek vytyčených v

¹ГОРЬКИЙ М. *Полное собрание сочинений в тридцати томах*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1949. ISBN: neuvedeno.

²GORKIJ, M. *Sebrané spisy Maxima Gorkého: Bosáci*; sv. 1. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. ISBN: neuvedeno.

³GORKIJ, M. *Sebrané spisy Maxima Gorkého: Bývalí lidé*; sv. 2. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. ISBN: neuvedeno.

kapitole druhé. Nejdříve přibližuje jejich vzhled a hledá možné shodné rysy. Dále je pozornost věnována nepřímé psychologické charakteristice, především promluvě a jednání, přičemž hlavní důraz je kladen na oblasti, vůči nimž se bosáci shodně vymezují. Upozorňuje také na podobnost postav bosáků s postavami bývalých lidí, které se v bosáckých povídkách několikrát objevují a hledá jejich shodné či odlišné prvky. Další část této kapitoly analyzuje bosáky z hlediska syžetových vztahů odděleně v jednotlivých povídkách a zkoumá, zda i krajinomalba v povídkách hraje podstatnou roli. Na závěr po shrnutí jednotlivých výsledků zkoumání a doložení shodných či rozdílných prvků ukáže, zda by bylo možné postavy bosáků rozdělit ještě do podskupin a případně takového dělení navrhnout.

Čtvrtá kapitola s názvem *Vypravěč* objasňuje možné podoby vypravěče v rámci jednotlivých vyprávěcích situací, a to v rámci vyprávění personálního, vyprávění v první osobě a vyprávění auktorálního. Na základě těchto poznatků jednotlivé povídky rozdělí dle převažující dominance jednotlivých typů vypravěče a pokusí se nastínit autorovu možnou motivaci k využití vybraných vyprávěcích strategií.

Celkovým cílem práce je vytvořit komplexní obraz postavy bosáka v díle Maxima Gorkého s využitím: poznatků o možných způsobech charakteristiky literární postavy, rozboru vnitřní a vnější charakteristiky postav a posouzení různých vyprávěcích stylů.

1 TULÁK MAXIM GORKIJ

Před rozborem bosáckých povídek se podíváme blíže na životní události, které ovlivnily život Maxima Gorkého a inspirovaly ho k napsání bosáckých povídek, jež odstartovaly jeho spisovatelskou kariéru.

Maxim Gorkij, vlastním jménem Alexej Maximovič Peškov, se narodil roku 1868 v Nižním Novgorodě v rodině truhláře Maxima Savatjeviče Peškova. S jistou mírou nadsázky můžeme říci, že jeho „putovní život“ začíná již o tři roky později. V roce 1871 totiž na cholera umírá jeho otec a matka se proto i s ním stěhuje ke své rodině zpět do Astrachaně. Protože matka malého Alexeje vinila ze smrti jeho otce, jelikož ho nakazil cholerou, syna nechává na výchovu u svých rodičů a zařizuje si svůj vlastní nový život. Alexej zde tedy nenachází stabilní domov, ale „putuje“ mezi domovem své matky a domovem svých prarodičů - děda Kaširina a babičky Akuliny. Nejenže se tak Alexejovi nedostává zázemí, ale především ve svém životě postrádá někoho blízkého. Někoho, kdo by mu pomohl vysvětlit tehdejší krutý svět, někoho o koho by se mohl „opřít“. Vlastní matka o něj neprojevovala valný zájem, děd byl surový despota, který v Alexejovi viděl především přítěž a babička Akulina, přestože byla Alexejovi ze všech příbuzných nejvíce blízká a opravdu ho milovala, nebyla schopná se o Alexeje po smrti jeho matky dále starat, a tak je v jedenácti letech Alexej následně nucen vydat se již na opravdovou cestu. Nastupuje jako učedník do obchodu s obuví, pracuje jako poslíček v obchodě, umývač nádobí na parníku, atd. Za léta 1880-1884 vystřídá téměř desítku zaměstnání. Co je ale důležitější, díky těmto pracím se blíže seznamuje s ruským lidem, včetně bosáků a lidí stojících „mimo společnost“. Ve volných chvílích, především v noci, pak objevuje svou vášeň pro literaturu a studium. Gorkij toto období svého života následně ztvární v prvních dvou částech autobiografické trilogie⁴ *Dětství* a *Do světa*.

V šestnácti letech Alexejova touha po vzdělání vyústí v rozhodnutí nastoupit na univerzitu v Kazani. Brzy však pochopí, jak moc je toto přání nereálné a že

⁴GORKIJ, M. *Trilogie. Dětství, Do světa, Moje university*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 1974. ISBN: neuvedeno.

nezbývá, než nastoupit pouze na školu života, neboli *Moje university*, jak v budoucnu Gorkij nazve třetí knihu mapující tuto část jeho života. V Kazani se seznamuje blíže s ruskou inteligencí, studenty, narodnickým hnutím a získává rozsáhlý přístup nejen k ruské, ale i světové literatuře. Pečlivě studuje nejrůznější filosofická díla devatenáctého století a zajímá se o myšlenky Schopenhauera či Nietzscheho proudící do Ruska ze západu. Aby se uživil, pracuje v Kazani jako pomocník pekaře. Tato pracovní zkušenost se stane námětem pro několik povídek jeho bosáckého souboru. Například v povídce *Konovalov* vykreslí jak pekaře, tak i majitele pekařství Semjonova. Nelidské podmínky, v nichž musí pracovat, a dívku Nast'u pracující taktéž v pekárně zobrazí v povídce *Dvacet šest a jedna*.

I přes zvyšující se vzdělání se u Alexeje prohluboval pocit, že z tak bídných životních podmínek člověk nemá možnost se vymanit a že jeho život vlastně nemá smysl. Nesouhlasil s postojem tehdejší inteligence, která pouze filosofovala, ale k vážnějším činům neměla odvalu, a která na něj navíc nahlížela pouze jako na ubohého nevzdělaného pomocníka pekaře. Nezapadal mezi ně, stejně jako právě díky své vzdělanosti, nezapadal mezi „obyčejné“ dělníky. Nezapadal nikam. Pocit zoufalství byl následně prohlouben zprávou, že zemřel jediný člověk, jež mu byl v jeho životě blízký – babička Akulina. Všechny tyto okolnosti pak mladého Alexeje dovedou k pokusu o sebevraždu. Přestože si pečlivě nastuduje lidskou anatomii, kulka mine srdce a po nějaké době se tak opět může vrátit pracovat do pekařství. V pekařství se seznamuje s narodníkem Romasem, s nímž následně odjíždí do Krasnovidova, kde se zotavuje jak fyzicky, tak i psychicky, nabírá nové zkušenosti a vzdělává se.

Roku 1888 poté, co je vypáleno Romasovo pekařství, se Alexej vydává svou vlastní cestou křížem krážem Ruskem. Přibližně v této době u Gorkého vzniká myšlenka stát se spisovatelem. Na svých cestách, kdy putuje přes Don, Ukrajinu a Krym, Alexej zažije nejvíce situací a seznámí se s reálnými předobrazy lidí, jež v budoucnu zvěční ve svých bosáckých povídkách. Například jeho pobyt u Kaspického moře, kde pracuje společně s rybáři, se stane námětem pro povídku *Malva*. Ve vesnici Kandybino je svědkem brutálního mučení nevěrné ženy, což zvěční v povídce *Vyvedení*. Této ženy se zastane, za což je místními obyvateli zbit do té míry, že musí

být odvezen do nemocnice. V nemocnici se však seznamuje s mužem, jehož následně ztvární jako bosáka *Čelkaše*. Své zkušenosti s tím, jak obtížná je těžba soli, popíše v povídce *Na soli* a svého souputníka na cestě do Bezarábie, knížete Culukidze, dokonce vykreslí tak pravdivě, že se v povídce *Můj souputník* pozná. V roce 1892 pak Alexej Peškov vydává svou první povídku s názvem *Makar Čudra* vydanou pod pseudonymem Maxim Gorkij.

Již za pět let po otištění této povídky se z Gorkého stal nejslavnější spisovatel v zemi a mohl tak využívat všech výhod z toho plynoucích. Přesto se nikdy nestal „typickým spisovatelem“, vždy stál jaksi mimo, stejně jako jeho postavy. Odmítl se přestěhovat do velkých literárních center v Rusku či usadit se v době jednotlivých emigrací v nějaké z velkých zahraničních metropolí a často místa pobytu střídal. Jelikož právě „na cestě“ nacházel největší inspiraci pro svá díla a to až do konce svých dní roku 1936.

Ukázali jsme si, že Gorkij na svých putováních načerpal mnoho inspirace pro své povídky a je nutné zdůraznit, že není možné postavy jeho povídek ztotožňovat s reálnými postavami lidí. V tomto směru se nemůžeme spoléhat ani na prohlášení samotného Gorkého. Jak uvádí D. Bykov⁵, Gorkij svá autobiografická vyprávění často měnil a upravoval, a proto je velmi těžké rozlišit, nakolik se i samotný reálný Gorkij odlišoval od toho smyšleného. Na druhou stranu, přestože Gorkij neoplýval dobrou pamětí na data a přesná fakta, vyznačoval se skvělou „obraznou“ pamětí. Každého zajímavého člověka, jehož na svém putování potkal a prostředí, v němž pobýval, si byl schopen dopodrobna zapamatovat⁶. A tak ať už je míra smyšlenosti popisovaných faktů jakákoli, kontext bosáckých povídek s reálným životem Gorkého je nesporný. Všechny příběhy se odehrávají na pozadí absolutní chudoby, na „dně“ společnosti, kde sám Gorkij mnoho let žil. Gorkého hrdinové jsou nebezpeční,

⁵ «Трудно сказать, насколько реальный Горький отличался от выдуманного, – биографию свою он излагал многожды, всякий раз с разными деталями, с подтасовками, на которых его ловили, – даже дат рождения у него две.»

БЫКОВ, Д.Л. *Был ли Горький?* [online] Vydání a místo neuvedeno [cit.15.2.2013] Dostupný z WWW: <http://lib.rus.ec/b/144738/read> ISBN neuvedeno.

⁶ «...Горький признался, что всегда был не в ладах с датами и фактами, но память на людей у него исключительная.»

БАСИНСКИЙ, П. В. *Страсти по Максиму*. М.: АСТ: Астрель, 2011. ISBN: 978-5-17-071531-2. s.16

mnohdy i zlí, divocí lidé zcela vystihující nejnižší společnost Ruska devatenáctého století. Zároveň se tito hrdinové snaží nepodlehnout nástrahám života, vymanit se z toho věčného, zdánlivě neporušitelného koloběhu, a tak vzdorují a bojují, stejně jak to učinil sám Gorkij. Smysl svého bytí hledají na cestě, nikdy se nezastavují. I oni neustále střídají nejrůznější povolání a putují, jelikož nemají svůj pevný bod v životě, k němuž by se mohli vracet, v němž by mohli spočinout, tak jako Alexej Peškov, který nikdy neměl opravdový domov a rodinu a vždy cítil, že stojí jaksi „mimo život“.

Doba, kdy jeho díla vznikala, byla dobou pesimismu a zoufalství. Přesto Gorkij odmítá pokračovat v čistě realistické tradici a stejně jako jeho hrdinové se bouří. Tak, jak se vymaňuje z téměř nezvratné zločinecké kariéry plynoucí z nelidsky bídných podmínek, v nichž vyrůstá, vymaňuje se i z ustálené literární tradice své doby. Ve svých dílech spojuje realismus s romantickými ideály a filosofickými ideami Nietzscheho a Schopenhauera. Do souboru bosáckých povídek se proto kromě povídek o silných, rozervaných a zároveň vzpurných postavách na okraji společnosti řadí i pohádková vyprávění a alegorie, jakými jsou například *Dívka a smrt*, *Píseň o Sokolu*, *Zpěv o ptáku Bouřliváku*, či romantická vyprávění obsažená v povídkách *Makar Čudra* a *Stařena Izergil*. Je tedy více než pravděpodobné, že mnohé reálné události Gorkého života jistě nebyly tak idylické, stejně jako mnozí lidé, jež Gorkij jako Alexej Peškov potkal a použil jako předobraz svých postav, nebyli tak výraznými oduševněnými hrdiny. Tuto idealizaci svých hrdinů však Gorkij činil zcela záměrně. Jak sám říká: „Jednak to byla touha zkrášlit ubohou skutečnost výmyslem, jednak snaha vypsát tíživé dojmy ze života.“⁷ V následujících kapitolách se proto zaměříme blíže na jednotlivé povídky spadající do souboru bosáckých povídek a pokusíme se s pomocí nejrůznějších pohledů vytvořit charakteristiku Gorkého bosáků.

⁷GORKIJ, M. *Sebrané spisy Maxima Gorkého: Bosáci*; sv. 1. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, ISBN: neuvedeno. 1955. s.19

2 LITERÁRNÍ POSTAVA

Ještě předtím, než se budeme věnovat bosáckým postavám, přiblížíme si různá pojetí postav v historii teorie literatury, následně ukážeme možné způsoby, jimiž lze postavy charakterizovat a vytvářet jejich portréty. Na závěr vymezíme faktory, které budeme využívat při zkoumání bosáckých postav a vyvodíme obecné závěry.

K vytvoření celkového náhledu na postavu a k její další charakteristice budeme využívat především knihu Bohumila Fořta *Literární postava*⁸, *Lexikon teorie literatury a kultury*⁹ od Ansgara Nünninga, knihu *Na okraji chaosu*¹⁰ od Daniely Hodrové a *Příběh a diskurz*¹¹ Chatmana Seymoura.

2.1 TEORETICKÉ POJETÍ POSTAV

Každá nově vzniklá literárně vědní koncepce obvykle nabízí své hledisko a typologii postavy. V této kapitole si proto uvedeme chronologický průřez jednotlivými nejdůležitějšími náhledy a pokusy o typologii postav, začínaje teoretickým vymezením postavy E. Forstera po současnost. Forster ve svém díle předkládá náhled na postavu z hlediska mimetického (tzn. dochází k porovnávání literárních postav s lidmi), zatímco Propp, Greimas, Bremond, Todorov a Hodrová jsou zastánci náhledu na postavu z hlediska logických, lingvistických a tématických prvků.

Edward Forster do teorie literatury v devatenáctém století vstoupil svým dílem *Aspekty románu*¹². Forster postavy vymezuje jako *Homo fictus*¹³, jelikož o *Homo fictus* se čtenář může dozvědět daleko více informací než o *Homo sapiens*, jež ho obklopují v reálném životě. Navíc tím, že se o postavách můžeme dozvědět téměř vše (pokud je nám to autorem díla umožněno), se postavy jeví více reálné a pro

⁸FOŘT, B. *Literární postava*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-85778-61-8.

⁹NÜNNING, A. *Lexikon teorie literatury*. Vyd.1. Brno: Host, 2006. ISBN: 80-7294-170-4.

¹⁰HODROVÁ, D. *Na okraji chaosu*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001. ISBN: 80-7215-140-1.

¹¹CHATMAN, S. *Příběh a diskurz*. Vyd.1. Brno: Host, 2008. ISBN: 978-80-7294-260-2.

¹²FORSTER, E. *Aspekty románu*. Vyd. 1. Bratislava: Tatran, 1971. ISBN: nevedeno.

¹³FOŘT, B. *Literární postava*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-85778-61-8.

čtenáře zajímavé. Čtenář může nahlédnout do tajných životů, jež si lidé z masa a kostí pečlivě střeží a jež jsou nám o historických postavách známé jen málokdy. Ve svém díle dále Forster také navrhuje základní rozdělení postav na *ploché* a *plastické*. Ploché postavy jsou jednoduché a v díle se dále nevyvíjejí, plastické postavy naopak vývoji podléhají. Přestože se jedná o jedno z nejstarších členění postav, je hojně využíváno i dnes a někteří literární teoretici, jako např. Seymour Chatman¹⁴ se domnívají, že v některých ohledech dodnes nebylo překonáno.

Po Forsterově dělení postav na plastické a ploché Vladimir Propp obohacuje náhled na postavu svým zkoumáním ruských pohádek v díle *Morfologie pohádky a jiné studie*¹⁵. V tomto díle Propp dochází k závěru, že stejný čin může být vykonáván různými postavami, a tak za dominantní prvek v jednotlivých pohádkách označuje jednání postav. Na základě analýzy jednání vymezuje třicet jedna různých funkcí, které postavy mohou v pohádkách činit. Dle funkce, kterou postava má, Propp vyděluje sedm základních rolí postavy - hrdina, pomocník, hledaná osoba, atd. Je však nutné zdůraznit, že Propp ve svém díle zcela opomíjí rovinu jazykovou a jeho členění je velmi těžko aplikovatelné na jiný než pohádkový text.

Proppovy koncepce se ujímá Algird Greimas, doplňuje ji o koncepci a poznatky antropologa Clauda Levi-Strausse a lingvisty Ferdinanda de Saussura a dále ji rozvíjí v díle *Strukturální sémantika*¹⁶. Ve své koncepci Greimas vyděluje pojmy *aktant*, což je subjekt, kterému je přidělována nějaká činnost a následně pojem *aktér*, který je konkrétním projevem aktanta. Aktanty, jejichž vzájemné vztahy jsou utvářeny pouze na základě komunikace, a můžeme tak mluvit o lingvistickém schématu, následně Greimas dělí na šest základních skupin – subjekt, objekt, pomocník, protivník, příjemce, vysílač. Podobnost s Proppovou teorií nalézáme v tom, že aktant může být uskutečněn několika aktéry a naopak a v dělení aktantů již ne do sedmi, ale šesti rolí. Literární kritika Greimasovu modelu vytýká především to, že nebere v potaz strukturální komplexnost díla a podléhá schematičnosti stejně jako Propp.

¹⁴CHATMAN, S. *Příběh a diskurz*. Vyd.1. Brno: Host, 2008. ISBN: 978-80-7294-260-2. s.137

¹⁵PROPP, V. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd.2. Jinočany: H & H, 2008. ISBN: 978-80-7319-085-9.

¹⁶GREIMAS, A. *Sémantique structurale - recherche de méthode*. Paris, 1966. ISBN: neuvedeno.

Velmi kriticky se k dělení postav v díle Proppa a Greimase staví i literární teoretik Claude Bremond a navrhuje proto svůj vlastní systém dělení postav. Na postavy nenahlíží z lingvistického hlediska, ale z hlediska funkcí a rolí, jaké v díle zauímají. Jednatřicet Proppových funkcí nahrazuje pěti, které aplikuje na svou triadickou strukturu. Ta je složena z *virtuality*, do níž patří funkce umožňující nové směry děje, *aktuality*, do níž spadají funkce, které se právě realizují a *rezultátu*, do něhož patří funkce k uzavření děje. Na základě svého modelu dělí literární postavy pouze na tři základní skupiny: trpitele, agenty a ovlivňovatele. Jeho modelu je vytýkána především nekonečnost dichotomického větvení všech narativních situací, jelikož každý rezultat vede k nové virtualitě, ta k aktualitě, která ústí opět v rezultat.

S přístupem, jež se snaží o spojení logiky a lingvistiky v rámci narativního modelu, vstupuje do teorie literatury Tzvetan Todorov. Ve svém modelu věnuje zvláštní pozornost *akci*. Tu považuje za stěžejní článek, jelikož: „...jakékoli jednání je znakové a opačně, každý výrok ‚jedná‘ tím, že mění vztah mezi partnery a zasahuje do vztahu ke světu.“¹⁷ Jednotlivé akce tak vznikají propojením rolí, funkcí a jednání. Todorov se dále ujímá Forsterova dělení postavy na ploché a plastické a následně vymezuje *postavu* a *postavu-charakter*. Pod samotným pojmem postava Todorov chápe jakýkoli odkaz v textu na bytost, na niž je v textu odkazováno (zájmenem, podstatným jménem, atd.), a která v textu dále není popisována a rozvíjena. Ve svém díle *Poetika prózy*¹⁸ nám říká: „Jakmile se však objeví psychologický determinismus, transformuje se postava na charakter.“¹⁹ Postava-charakter se naopak formuje v průběhu děje. Tím, že se čtenář dozvídá o postavě-charakteru nové informace, definitivní obraz postavy-charakteru si vytvoří až po přečtení celého díla.

Současná česká literární teoretička Daniela Hodrová opět vychází z Forsterova dělení postav, vůči němuž se však vymezuje, jelikož dle jejího názoru postavy nikdy nemohou být zcela shodné s reálnými lidmi kvůli jejich literární zprostředkovanosti. Postavy rozděluje na *postavy-hypotézy* a *postavy-definice*. Postavy-definice jsou postavy statické a završené, proto mají blízko k Forsterově

¹⁷NÜNNING, A. *Lexikon teorie literatury*. Vyd.1. Brno: Host, 2006. ISBN: 80-7294-170-4. s.819

¹⁸TODOROV, T. *Poetika prózy*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2000. ISBN: 80-86138-27-5.

¹⁹TODOROV, T. *Poetika prózy*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2000. ISBN: 80-86138-27-5. s. 294

plochým postavám a Todorově postavám, pohybují se v pevně vymezeném prostoru a jsou spjaty s určitým místem. Naopak postavy-hypotézy jsou dynamické, rozvíjí se, jsou otevřené. V průběhu děje se proměňují, vyvíjejí se a mají tak blízko k Todorově postavám-charakterům a Forsterově plastickým postavám. S místem jsou spjaty volněji a mohou porušovat chronologii. Ve svém díle *Na okraji chaosu*²⁰ Hodrová zároveň na postavy nahlíží ze čtyř základních hledisek, jimiž jsou: promluva vypravěče o postavě, dialogy ostatních postav o této postavě, monology této postavy a scénické poznámky (pokud jsou v díle uvedeny).

Cílem této podkapitoly bylo ukázat možné náhledy na literární postavu a její možné členění v rámci teorie literatury. Díky průřezu názorů literárních teoretiků můžeme konstatovat, že existuje mnoho možných způsobů, jak literární postavu zobrazovat. Mimetické uvažování o postavách je pro naši práci důležité, protože jak jsme již uvedli v předešlé kapitole, Gorkij své postavy tvořil na základě vlastních zkušeností, vkládal do nich vlastní prožitky a zážitky ze svého putování, a tak můžeme tvrdit, že jeho postavy do určité míry reálné osoby opravdu odráží. Naopak ostatní náhledy nám připomínají, že nesmíme zapomínat, že postava není samostatný prvek v rámci literárního díla a musíme se na ni dívat komplexně v rámci kompozice celého díla, protože je vytvářena v rámci určitého plánu a s určitými záměry.

Na základě výše uvedených poznatků uveďme, že v této práci budeme využívat především systémy Edwarda Forstera a Tzvetana Todorova a budeme se tak zabývat plastickými dynamicky se rozvíjejícími postavami-charaktery, které budou dále nazývány pouze pojmem **postava**. Při podrobné charakteristice budeme následně částečně vycházet z hlediska D. Hodrové, a na postavy budeme nahlížet nejen z hlediska jejich monologů či promluvy s ostatními postavami, ale i z hlediska vypravěče. Její systém charakteristiky však propojíme se systémem charakteristiky Miroslava Zahrádky uvedeným ve stati *Formy zobrazení člověka v epickém díle*,²¹ jež přiblížíme v následující podkapitole.

²⁰HODROVÁ, D. *Na okraji chaosu*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001. ISBN: 80-7215-140-1.

²¹ZAHRÁDKA, M. *Formy zobrazení člověka v epickém díle*. Rossica Olomoucensia XIV (Za rok 1975), Ročenka kateder rusistiky na filozofické a pedagogické fakultě Univerzity Palackého. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1976. ISBN: neuvedeno.

2.2 CHARAKTERIZACE POSTAV

Dle D. Hodrové „Postava jako nositel děje, určité myšlenky, ideologie, jako funkce textu představuje v literárním díle prvek či složku budovanou prostřednictvím vypravěče či bez jeho prostřednictví v sérii výstupů a promluv, zmínek o ní, tedy v toku explicitních a implicitních informací.“²² Postava tak spojuje a prostupuje všechny části příběhu a je jeho nedílnou součástí. Je patrné, že spisovatelé tak mají k dispozici nespočet zobrazovacích forem, přičemž tyto formy se v díle mohou vzájemně prolínat, zastupovat či doplňovat v závislosti na uměleckém záměru autora.

V této podkapitole se proto budeme věnovat otázce charakterizace postav a to především charakteristice *vnější, psychologické a charakteristice pomocí syžetových vztahů*. Dále se také zaměříme na možnost charakteristiky postav díky třem nejdůležitějším faktorům - *promluvě, jednání a vzhledu*.

Vnější charakteristika je tvořena statickým a dynamickým portrétem. Statický portrét zobrazuje stálé, neměnné rysy postavy, jako je např. barva očí, vlasů, výška postavy, zatímco dynamický portrét se snaží zachytit rysy proměnné, jako jsou například výrazy obličeje postavy, pohyby rukou, ale i zevnějšek postavy, její oblečení. Tyto vnější rysy mohou postihovat reakce postav na jednotlivé situace, ale zároveň také i jejich vnitřní stavy, díky čemuž dynamický portrét již zčásti spadá i do psychologické charakteristiky.

Psychologickou charakteristiku můžeme rozdělit na přímou a nepřímou. Nepřímou psychologickou charakteristikou může být vyjádřena pouze emocionální stránka psychiky, nikoli racionální myšlenkový proces. Čtenář si vyvozuje závěry o člověku především prostřednictvím jeho jednání, promluvy a reakcí – tedy na základě dynamického portréту. Při přímé psychologické charakteristice autor zaujímá funkci vševědoucího tvůrce a může nám přiblížit nejen duševní stavy, ale i průběh myšlenkových procesů postav.

Syžetovými vztahy chápeme vztahy mezi postavami a to, jak se vyvíjí charakter jednotlivých postav. Tyto vztahy a situace jsou utvářeny především vlastní

²²HODROVÁ, D. *Na okraji chaosu*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001. ISBN: 80-7215-140-1. s. 544

a nevlastní přímou řečí, jednáním a činy postav na pozadí obrazu okolností při dynamických situacích. Obrazem okolností pak chápeme prostředí, v kterém se děj odehrává, přičemž velmi důležitou roli v tomto obrazu hraje i zobrazení krajinomalby.

Přestože míra a užití prostředky vnější charakteristiky, psychologické charakteristiky a charakteristiky jednotlivých vztahů se u jednotlivých autorů různí, můžeme vymezit tři základní faktory, které jsou vždy přítomny a jejichž pomocí jsou postavy utvářeny. Jedná se o vzhled, jednání a promluvu, jež jsou vždy součástí jednoho celku a zároveň vždy jistou součástí psychologické charakteristiky.

Vzhled je velmi důležitým prvkem, jelikož nám umožňuje nejenom odlišovat jednotlivé postavy v průběhu vyprávění, ale zároveň i poznávat obecnější vlastnosti postav (jak se jejich vzhled v průběhu vyprávění mění, za jakých okolností, jak je postava na základě vzhledu vnímána svým okolím atd.). Díky jednání můžeme ještě analyzovat implicitní pohnutky postavy k jejím činům, jelikož „...umožňuje nám usuzovat na jejich morální vlastnosti, ideje, názory, postoje, city, motivace a v neposlední řadě též na jejich vztah k okolí.“²³ Promluvu bychom mohli označit, alespoň v rámci bosáckých povídek, za nejdůležitější hledisko. Promluvou - způsobem, tónem, a především obsahem řeči postavy charakterizují sami sebe jak implicitně, tak explicitně a vymezují se v rámci prostředí, v němž se nacházejí.

Jednání a promluvu je v mnohých případech od sebe těžké zcela odlišit, nejenom proto, že tyto činnosti jdou ruku v ruce a navzájem se doplňují, ale především proto, jak uvádí J. Austin,²⁴ i určitá promluva postav může za určitých podmínek utvářet svět postav do té míry, jak to činí i jejich fyzické činy.

Cílem této podkapitoly bylo osvětlit možné způsoby zobrazení postav v díle a podrobněji si přiblížit tři základní faktory, jimiž jsou charaktery jednotlivých postav utvářeny. S pomocí vnější charakteristiky a psychologické charakteristiky a to především se zaměřením na jednání, promluvu a vzhled se pokusíme vytvořit obraz typického bosáka. Následně budeme věnovat pozornost charakteristice jednotlivých postav pomocí syžetových vztahů na pozadí obrazu okolností.

²³FORŤ, B. *Literární postava*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-85778-61-8. s. 67

²⁴AUSTIN, J. A. *Jak udělat něco slovy*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2000. ISBN: 80-7007-133-8.

3 POSTAVY BOSÁKŮ

Bosáci – součást nižší společenské třídy v Rusku konce devatenáctého a začátku dvacátého století. Výkladový slovník ruského jazyka²⁵ bosáky stroze charakterizuje jako „padlé“ osoby z nejhudších vrstev společnosti. Nejčastěji se jednalo o nemajetné osoby bez stálého místa bydliště putující po Rusku za sezónními pracemi. Byli to lidé hrubí, nevzdělaní, často úzce spojení s nejrůznějšími zločineckými strukturami.

Jak jsme již uvedli v kapitole druhé, Gorkého zobrazení bosáků jen málokdy realitě odpovídá, za což byl mnohdy napadán nejen literární kritikou, ale i ostatními spisovateli. Ti mu vyčítali především „falešnou idealizaci“²⁶ těchto postav a jeho nevyhraněnost vůči literárnímu slohu, v němž jsou nejen jeho bosácké povídky, psány. A jaký tedy Gorkého bosák je?

Obecně můžeme říci, že hlavní popis vzhledu bosáků bývá v povídce umístěn nejčastěji na začátku příběhu, kdy se čtenář seznamuje s hlavními postavami. Tento popis se případně v příběhu dále částečně modifikuje či upřesňuje, ale málokdy dochází k nějakým podstatným změnám. Informace o „vnitřním těle postavy“²⁷, tzn. o tom, jak postavy cítí a myslí jsou v povídkách podávány průběžně a dynamicky. Myšlení a cítění bosáků se v průběhu děje rozvíjí, mění, či si dokonce i protiřečí, vždy ale koresponduje s jejich modelem jednání. Komplexní představu o jednotlivých bosácích si tak čtenář utváří až po přečtení celého díla.

Přestože každý bosák, kterého nám Gorkij přibližuje, je jedinečný, v jednotlivých povídkách můžeme nalézt prvky obecně všem bosákům společné.

²⁵ШВЕДОВА, Н., КУРКИНА, Л., КРЫСИН, Л., *Толковый словарь русского языка*. Москва: Азбуковник 2008 г. ISBN: 978-5-91172-015-5.

²⁶МИХАЙЛОВСКИЙ, Н. К. *Еще о г. Максиме Горьком и его героях*. [online] Москва: Художественная литература, 1989. [cit.5.2.2013] Dostupný z WWW: http://az.lib.ru/m/mihajlowskij_n_k/text_0102.shtml

²⁷HODROVÁ, D. *Na okraji chaosu*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001. ISBN: 80-7215-140-1. s. 520

3.1 VNĚJŠÍ CHARAKTERISTIKA - VZHLED

V každé povídce nám Gorkij nabízí různě obsáhlé popisy bosáků od dvouslovných po několikařádkové a například v povídce *Příhoda se sponami* dokonce popis vzhledu jednotlivých hrdinů zcela chybí. O bosákovi Jemeljanu Piljajovi pak víme pouze, že byl otrhaný a poškrábaný, zatímco o bosákovi Konovalovi je nám dána už podrobnější charakteristika. «По костюму это был типичный босяк...На нем красная кумачовая рубаха, невероятно грязная и рваная, холщовые широкие шаровары, на одной ноге остатки резинового ботика, на другой — кожаный опорок. Светло-русые волосы на голове были спутаны, и в них торчали щепочки, соломинки; все это было и в его русой бороде, точно веером закрывавшей ему грудь...»²⁸ Obsáhlejší popis je pak uveden například i u bosáka Čelkaše, o němž víme, že byl: «...бос, в старых, вытертых плисовых штанах, без шапки, в грязной ситцевой рубахе с разорванным воротом, открывавшим его сухие и угловатые кости, обтянутые коричневой кожей. По всклокоченным черным с проседью волосам и смятому, острому, хищному лицу было видно, что он только что проснулся.»(1/796) I v povídce *Dva bosáci*, tak jako u Konovalova, je hned z prvního pohledu patrné, že hlavní hrdinové jsou bosáci: «Из группы...резко выделялись две высокие худые фигуры, в которых с первого взгляда можно было узнать босяков и по костюмам, и по рисовке, и по той бесшабашной независимости, с которой они держались среди пришибленных голодающих...»(1/669) Vidíme, že oblečení bosáků je roztrhané a špinavé stejně jako u ostatních „chudých“. Od nich se odlišují postojem a způsobem, jak oblečení nosí, a tím, jak jsou jakoby „záměrně“ neupravení - rozčepýřené vlasy, vousy plné slámy, bosák Čelkaš právě vstal, zatímco ostatní se chystají již k obědu, atd. Díky tomu a jakési nevyjádřené průbojnosti z nich čišící je tak příslušnost postav k bosákům poznat na první pohled. Již v oblasti vzhledu tedy nacházíme počáteční

²⁸ГОРЬКИЙ, М. *Полное собрание сочинений в тридцати томах. Том 3.* [online] Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1949. [cit.8.4.2013] Dostupný z WWW: <http://ruslit.traumlibrary.net/book/gorkiy-pss30-03/gorkiy-pss30-03.pdf> ISBN: neuvedeno. str.11-2

Dále vždy za ukázkou citovanou z tohoto sborníku uváděn pouze svazek a strana: (sv./str.)

známky „bosáckého vzdoru“, narušování standardů a zvyklostí, jimž se budeme věnovat dále.

Za dominantní výrazový prvek, který je téměř vždy u každé postavy alespoň jednou zmíněn, bychom mohli označit oči. Z uvedených ukázek víme, že Konovalovy oči jsou velké, svítivé a laskavé. Oči bosáka Čelkaše jsou naopak jestřábí, vrhající ledové pohledy, oči hlavního hrdiny z povídky *Drzoun* jsou pro změnu drzé, netrpělivé, plane v nich radostný oheň. Bosák Stěpok z povídky *Dva bosáci* má oči, jež jsou, stejně jako on, vždy veselé. Jako poslední příklad si uveďme popis očí hlavní postavy z povídky *Prohnanec*, o nichž je nám nejdříve řečeno, že jsou velké a chytré, následně je tato charakteristika dále rozvinuta: «Его глаза, тёмные и глубоко запавшие в орбиты, блестели спокойно и самоуверенно, а когда он немного прищуривал их, лицо его принимало выражение лукавое и сухое...»(3/640) přičemž například sebejistota je ve spojitosti s pohledem hrdiny zmiňována téměř pokaždé. Vzhled očí bosáků tak není součástí pouze vnější charakteristiky, ale částečně už spadá také do psychologické charakteristiky, jelikož oči zde představují jakési „zrcadlo duše“. V tomto zrcadle se odráží celá osobnost jak vzhledem, tak především svými morálními vlastnostmi, a i kdyby v jednotlivých povídkách nebyla dále uváděna podrobnější charakteristika postav, díky vzhledu a pohledu očí si čtenář může snadno odvodit, o jakého člověka/postavu se jedná.

Ukázali jsme, že postavy obvykle nemají žádné výrazně dominantní rysy, jimiž by se odlišovaly, ani žádné na první pohled zřejmé společné rysy. Přesto je však téměř okamžitě poznat, spíše z implicitních rysů a jejich „postoje“, že se jedná o bosáky a ne o „hladové“ či „chudé“ lidi ze dna společnosti. Můžeme tak konstatovat, že vzhled postav obvykle koresponduje s jejich životním stylem a podtrhuje jej, přičemž pohled očí jednotlivých hrdinů nám přibližuje i jejich charakter.

3.2 NEPŘÍMÁ PSYCHOLOGICKÁ CHARAKTERISTIKA - PROMLUVA A JEDNÁNÍ

Většina z bosáků pochází nejčastěji z rolnického prostředí a tomu odpovídá i jejich mluva – prostá a jednoduchá. Tou se tedy nijak neodlišují od pracující třídy Ruska devatenáctého století. To, co je odlišuje, je obsah jejich promluvy.

Bosák Promtov v povídce *Prohnanec* charakterizuje sebe a své druhy jako „inteligenci“ mezi tuláky a jejich promluva tomu vskutku odpovídá. Jejich slovům nechybí hloubka a údernost, a jelikož se jedná o lidi protřelé, jsou si vědomi toho, jak moc slova mohou uškodit či naopak pomoci, a dle toho s nimi zacházejí. Styl řeči postav tak ne vždy odpovídá jejich sociálnímu postavení a koresponduje s ním i jejich jednání. Jak jsme uvedli již v úvodu této kapitoly, promluvu a jednání lze občas jen velmi těžko oddělovat a u tohoto typu postav jsou spojeny opravdu velmi těsně. Proto se v rámci zachování komplexnosti a dokonalejší analýzy zaměříme na oba jevy současně.

3.2.1 ŽIVOT A SVOBODA

V rámci debat a rozhovorů, jež mezi sebou postavy vedou, je společným tématem povídek smysl života, jejich životní úděl a důvod neklidu v srdci, díky němuž se nejsou schopni spokojit se s „normálním“ životem, jaký vede zbytek společnosti. Nikolaj Gvozděv, hlavní hrdina povídky *Drzoun*, říká: «От своих товарищей рабочих отстал я как-то, совсем у меня другое направление мысли.»(3/218) V povídce *Konovalov* hlavní hrdina při vyprávění příběhu proč ukončil svůj román s kupcovou vysvětluje, že pravým důvodem byl stesk. «А на меня...тоска находит. Такая...что невозможно мне в ту пору жить, совсем нельзя... И все мне в ту пору противеет — и сам я себе становлюсь в тягость, и все люди; хоть помирай они — не охну! Болезнь это у меня, должно быть.» (3/20) Avšak přesto, že tito bosáci věnují velké úsilí hledání svého životního údělu, snaže, aby jejich duše našla klid, a také úvahám, proč je jejich život právě takový, jaký je, vysvětlení se jim většinou nalézt nedaří. To potvrzují i slova bosáka z povídky *Manželé Orlovovi*, který nejdříve z každodenní nudy a stereotypu našel únik v práci ošetřovatele v nemocnici, ale nakonec se stejně vydává na tuláckou cestu. «А и по сю пору хочется мне отличиться на чём-нибудь... чтобы стать выше всех людей и плюнуть на них с высоты... И сказать им: — Ах вы, гады! Зачем живёте? А потом вниз тормашками с высоты и — вдребезги! А-ах как скучно и тесно жить!..»(3/339) Z jeho promluvy můžeme usuzovat na nenávist a opovržení nejen vůči svému

vlastnímu životu, ale také vůči společnosti a lidem obecně. Je patrné, že bosáci se tak na společnost dívají z vnějšku, jako by nebyli její součástí.

Důvody, proč se jednotlivé postavy staly bosáky, se velmi různí, některé by svůj status chtěly změnit, jiné nikoli. Většina z nich si ale nesmírně cení absolutní svobody, kterou jim bosácký život přináší. Tedy toho, že se nemusí podrobit společenskému diktátu, být otroky majetku a sociálního postavení. Proto vzdorují a snaží se všemi možnými způsoby odpoutat od všeho, co by jejich svobodu mohlo narušit. Apel na důležitost svobody a nespoutanosti můžeme nalézt v promluvě bosáka Makara Čudry. «...родился (человек) затем, что ли, чтоб поковырять землю, да и умереть, не успев даже могилы самому себе выковырять? Ведома ему воля? Ширь степная понятна?...Он раб — как только родился, всю жизнь раб, и всё тут!»(1/48) Jeho názor jakoby potvrzoval bosák Konovalov, který obhájí svůj životní styl tvrzením: «Я, брат, решил ходить по земле в разные стороны — это всего лучше. Идешь и все видишь новое... И ни о чем не думается... Дует тебе ветерок навстречу и выгоняет из души разную пыль. Легко и свободно... Никакого ни от кого стеснения...Так — хоть земли много увидишь...Красоты всякой.»(3/100) Přímý odkaz na důležitost svobody nalézáme i u dvou představitelů bosáků v ženském rodě – ženy Malvy a Stařeny Izergil ze stejnojmenných povídek. Malva objasňuje, že si svůj způsob života vybrala zcela záměrně, jelikož nechce, aby se z ní stal «вечная раба: жни, да пряди, за скотом ходи, да детей роди...»(3/495) Zato bosácký život jí nabízí možnost být jako racek, který si může zaletět kam chce, aniž by mu někdo křížil cestu – být svobodnou. «А и никем я не купленная...Живу сама про себя...»(3/507) I Izergil je se svým životním stylem velmi spokojena, a je pyšná na to, že se nikdy nestala otrokem nikoho a ničeho.

Z uvedených ukázek je patrné, že svoboda je pro bosáky opravdu jednou z nejdůležitějších věcí, které se snaží dosáhnout. V rámci této snahy o absolutní svobodu můžeme dále vysledovat dominantní prvky, vůči nimž se postavy vymezují. Jedná se především o jejich vztah k majetku a penězům, s tím spojený vztah k práci, vztah k autoritám a vztah k přírodě.

3.2.1.1 MAJETEK, PENÍZE, PRÁCE

Již ze samotného putovního života bosáků vyplývá, že nemají stálou práci, mnohdy proto raději nepracují vůbec, a k penězům si dopomáhají krádežemi a jinými nelegálními způsoby. K poctivé práci nemají přílišnou úctu, avšak pokud se jim naskytne možnost dobrého výděлку, nedistancují se od něj. «...и если таковая возможность представлялась, то сначала довольно ревностно принимались за работу.»(2/136) Jakákoli práce je však pro ně pouze jedním z prostředků, jak získat peníze, respektive prostředky k přežití – „nutné zlo“ - a pokud mají možnost, snaží se jí vyhnout, či si ji případně co nejvíce zjednodušit. «...при сдельной работе всегда выходило так, что плата за неё забиралась и проедалась нами ранее, чем работа была доведена до конца... и мы — ни при чём, если в жизни устроено так неловко, что порядочность поступка всегда почти стоит против выгоды его.»(2/136-7) Bosáci jsou si moc dobře vědomi faktu, že pokud je člověk dostatečně „chytrý a vynalézavý“ dokáže si peníze obstarat nelegální, méně namáhavou cestou, aniž by jej z tohoto činu někdo usvědčil. V úvodu povídky *Čelkaš* se hlavní hrdina otevřeně vysmívá celníkovi v přístavu a obviňuje ho z krádeže: «Ты, слышь, опять два места мануфактуры слямзил?.. Смотри, Семеныч, осторожней! не попадись как-нибудь!..»(1/801) Jedná se o zjevnou provokaci, jelikož celník ví, že zlodějem oněch látek je téměř stoprocentně právě Čelkaš, ale pro nedostatek důkazů mu nezbývá, než jen vztekle nadávat. Přestože jsou si pak dobře vědomi faktu, že za peníze například jen z jedné krádeže, by mohli přežít i několik let či si pořídit poměrně velké hospodářství, nechtějí se ale majetkem nechat svázat a stát se lačnými otroky peněz, a tak dávají raději přednost tomu, že svůj kapitál promění na několikahodinový «...приятное ощущение живительной теплоты в желудке»(1/676) a lehkou mlhu v hlavě.

Tento vztah k penězům je u bosáků pak jakýmsi „začarovaným kruhem“. «Впереди ему (Челкашу) улыбался солидный заработок, требуя немного труда и много ловкости. Он был уверен, что ловкости хватит у него, и, щуря глаза, мечтал о том, как загуляет завтра поутру, когда в его кармане явятся кредитные бумажки...»(1/802) Bosáci mají pramalou úctu k penězům, jelikož ty činí lidi chamtivými a berou jim svobodu. V důsledku toho nevidí smysl v tom, aby se do

úmoru dřeli v poctivé práci pro „pár peněz“, které jim stejně nevydrží déle jak pár hodin. Tak jako opovrhují penězi, pak opovrhují i lidmi, kteří se jimi nechají zlákat. Jakmile Čelkaš pochopí poníženost svého spolupracovníka před penězi, změní své přátelství k němu na znechucení, jež hraničí s nenávisť. «Разве из-за денег можно так истязать себя?... (Челкаш) чувствовал, что он — вор, гуляка, оторванный от всего родного — никогда не будет таким жадным, низким, не помнящим себя.. И эта мысль и ощущение, наполняя его сознанием своей свободы..»(1/850-1) Bosáci raději volí chudobu, než aby snížili k žebrání, přetvářce a hamižnosti.

3.2.1.2 KONVENCE A AUTORITA

Díky svobodě, jež bosáci svým životním stylem získávají, se mohou chovat absolutně přirozeně. Nemusí brát ohled na to, co se patří a co nikoli, nic předstírat a lhát. To demonstruje například moment v povídce *Prohnanec*, kdy hlavní hrdina Promtov nabízí vypravěči čaj. Ten se odmítá napít jako první, jelikož čeká, že s ním Promtov «...захочет соревноваться со мною в великодушии и вежливости...»(3/642) Promtov se ale, k vypravěčově údivu, bez váhání napije první sám se slovy: «Зачем уступать другому то, что тебе выгодно или приятно?...А чего ради я говорил бы не так, как думаю?»(3/643) Vidíme, že Promtov se dokonce cítí uražen vypravěčovou myšlenkou, že jeho přímé jednání je vlastně jen póza.

Postavy se také necítí povinovány úctou k autoritám, jelikož odmítají stanovenou společenskou hierarchii, včetně jejích zákonů. «Нет законов иных, разве во мне!»(3/662) Momentů, kdy se postavy vysmívají autoritám a zákonům, nalezneme v každé povídce obvykle několik. Připomeňme již zmíněný výsměch bosáka Čelkaše strážníkovi pátrajícímu po ztracených balících látek. Z povídky *Dva bosáci* pak například úvodní moment, kdy bosáci hovoří s podnikatelem jako se sobě rovným a nikoli poníženě, jak činí zbytek uchazečů o práci. Nezaleknou se ani podnikatelových nadávek, naopak, s klidným hlasem ho výsměšně varují «...а то мы тебя прежде к мировому-то сведём за оскорблениесловом. Вник?»(1/672) Odmítají se podrobit soudobé společenské hierarchii, kdy by se měli chovat poníženě a snášet urážky jen proto, že jsou chudí, nevzdělaní či nevykonávají

„prestižní“ práci. Vysmívají se tak nejen „autoritám“, ale i ostatním lidem, kteří jsou ochotni se před nimi ponížovat a snášet mlčky takovéto nespravedlnosti.

3.2.1.3 ВЗТАН К ПРІРОДĚ

V přírodě bosáci tráví značnou část svého času, velmi si jí váží, mají ji rádi, a berou ji jako svého druha, přičemž je těžké rozhodnout, zda ji mají rádi, a proto v ní tráví tolik času, či naopak. Například o bosáku Konovalovi nám je dokonce známo, že «Коновалов любил природу глубокой, бессловесной любовью, и всегда, в поле или на реке, весь проникался каким-то миролюбиво-ласковым настроением...»(3/55) V povídce *Dva bosáci* se bosák Maslov oboří na přítele Stěpka «Молчал бы... теперь... Слышишь, как тихо... Лист не дрогнет...»(1/682) Zdá se mu nepatřičné hlučnými slovy rušit noční klid. Když pak Maslov ještě z žertu rozežene panské koně, začne se Stěpok strachovat, že by koně mohli spadnout pod sráz a ublížit si. Podobně silný vztah k přírodě, jako má Konovalov, můžeme vycítit také i u bosáka Čelkaše: «Он, вор, любил море. Его кипучая нервная натура, жадная на впечатления, никогда не пресыщалась созерцанием этой темной широты, бескрайной, свободной и мощной»(1/818) a je proto silně uražen tím, že jeho pomocník moře nemá rád, jelikož se ho bojí.

Za hlavní důvod, proč bosáci přírodu tak silně milují, můžeme označit pravděpodobně fakt, že příroda je pro ně ve své podstatě symbolem svobody. Na rozdíl od lidí se k nim nikdy nezachová podle či falešně. Vědí, co od ní mohou čekat, a mohou se v ní chovat zcela svobodně a bez zábran. Je opakem zotročených vesnic a zindustrializovaných měst. I ona je rozvojem společnosti vytlačována kamsi mimo a musí bojovat o své přežití stejně jako oni.

3.2.2 БЫВАЛІ ЛІДЭ/БЫВШИЕ ЛЮДИ

V jednotlivých povídkách se kromě bosáků můžeme setkat ještě s typem lidí, kteří jsou bosákům v mnohém podobní a na první pohled by s nimi mohli být zaměněni. Považujeme tedy za důležité se o nich alespoň okrajově zmínit a poukázat na faktory, jež je od bosáků odlišují. Jde o nemajetné lidi na okraji společnosti, jež věnují značnou část svých promluv a úvah smyslu života, stejně jako

bosáci. Mluvíme o tzv. „bývalých lidech“, které nám Gorkij nejvíce přibližuje ve stejnojmenné povídce, v povídce *Na soli* a částečně také v povídce *Dvacet šest a jedna* a o nichž následně napíše divadelní hru *Na dně*.

Jedná se nejčastěji o «...людей, изгнанных из жизни, рваных, пропитанных водкой и злобой, иронией и грязью.»(3/380) Přestože jak s bývalými lidmi, tak s bosáky si osud krutě pohrál a jejich historie bývá podobná, ve srovnání s bývalými lidmi můžeme říci, že bosáci «...являлись более цельными людьми, не так страшно изломанными.»(3/364) Další rozdíl mezi bosáky a bývalými lidmi nalzáme v tom, že ačkoliv jsou bývalí lidé utýraní a rozezlení životem, většina z nich má nějakou „stálou“ práci a nepřestává se snažit o začlenění zpět do (lepší) společnosti. Tohoto cíle ale nikdy nedosáhnou, protože nejsou schopni či ochotni oprostít se od svých zvyků a podobně nuzných přátel. Vědomí toho, že se nemohou z tohoto začarovaného kruhu vymanit, z nich pak dělá lidi opravdu škodolibé a zlomyslné, alespoň tedy ve vztahu k těm, kteří se evidentně mají líp, či mezi ně tak zcela nezapadají. «Каждый из них давно уже воспитал в себе полусознательное, смутное чувство острой неприязни ко всем людям сытым и одетым не в лохмотья»(3/408) Lidem, kteří nezapadají do jejich měřítek, se pak život snaží co nejvíce zprotivit a ztížit. V povídce *Bývalí lidé* rytmistr, vedoucí noclehárny, přemýšlí nad tím, že noclehárnu co nevidět zbourají, jelikož se zde bude stavět továrna. «И ротмистр чувствовал, что, если б ему представился случай чем-нибудь хоть на время испортить жизнь этому врагу (купцу), — о! с каким наслаждением он испортил бы её!»(3/397-8) Z ukázky je patrné, že rytmistr nemá snahu vzepřít se a bojovat s továrníkem, aby uchránil své živobytí, ale pouze znepríjemnit mu život, poškodit ho. Podobné momenty pak nalzáme i v povídce *Na soli*. K vypravěči se tyto bývalí lidé chovají velmi nepřátelsky od první chvíle, kdy s nimi začne pracovat, aniž by ho vůbec znali. Užívají si jeho neúspěchu, nadávají mu, dělají si z něj legraci, načež vše završí tím, že mu rozbijí kolečko tak, aby si do rukou zadřel třísky. I když bývalí lidé vidí závažnost situace, necítí se nijak zvláště vinni. Z celé situace viní především život a podmínky, v kterých musí žít. Sami sebe dokonce nepovažují za lidi, ale «...облик человеческий и утратишь, — зверюга, да и шабаш! Мы, брат, сами себя ещё больней обижаем, чем тебя, а мы всё ж ведь друг друга знаем,

ты же — чужой человек...Чего тебя жалеть-то?»(1/397) Fakt, že se opravdu nehezky chovají tito lidé i k sobě navzájem, můžeme vidět několikrát i v povídce *Bývalí lidé*, např.: «...Симцов ни за что ни прочто вцепился в волосы учителя и выдрал клочок их.»(3/382) V povídce *Dvacet šest a jedna* se tito bývalí lidé, pekaři preclíků, zachovávají zle dokonce i k dívce, k níž vzhlíží a kterou milují. Nejdříve se vsadí s vojákem, aby ji svedl a když dívka podléhá: «Мы окружили ее и злорадно, без удержу, ругали ее похабными словами, говорили ей бесстыдные вещи.»(4/568) Víme, že ani bosáci neoplývají přílišnou úctou k autoritám a lidem výše postaveným, přesto nikdy nezachází až do takovýchto extrémů, a pokud na své cestě potkají nějaké další tuláky, obvykle se s nimi rozdělí o to, co mají, pomohou jim.

Dalším odlišujícím prvkem bosáků a bývalých lidí je způsob, jak se dívají na minulost. Bývalí lidé na svou minulost vzpomínají velmi zřídka, skoro vůbec o ní nemluví a pokud ano, tak velmi posměšným a ironickým tónem. Když diakon Taras v povídce *Bývalí lidé* vzpomíná na svých pět dětí, pouze suše konstatuje, že umřely a spíše se věnuje objasňování teorie, proč jsou duchovní tak plodní. Zato bosáci na minulost vzpomínají vždy s jakousi nostalgií. «Челкаш чувствовал себя овечьим примиряющей, ласковой струей родного воздуха, донесшего с собой до его слуха и ласковые слова матери...»(1/839) V momentě, kdy bosáci v povídce *Přítelíčkové* najdou zbloudilého koně, bosák Nadějka říká: «тоже и у меня была такая... Замухрышка она, а в хозяйстве — первый винт!...здорово я в ту пору работал.»(3/742) Tento rozdíl je pravděpodobně způsoben tím, že i když někteří bosáci nejsou spokojeni se svým životem, nikdy tato nespokojenost nedosahuje stupně nespokojenosti bývalých lidí, a také faktem, že mnozí bosáci si svůj způsob života vybrali dobrovolně, zatímco bývalí lidé svůj současný sociální status nenávidí. Pro ně jsou vzpomínky na minulost velice bolestné, dokazují, jak nízko ve svém životě klesli.

Jak bývalí lidé, tak bosáci jsou většinou otrhaní pijani, vedoucí hluboké úvahy o životě a smyslu života, mají za sebou těžký osud, který je „vyhnal“ ze společnosti kamsi mimo. Obě skupiny lidí jsou si vědomy, že smrt je nevyhnutelná a může je potkat každý den. Přesto, zatímco bosáci se z každého nového dne spíše radují,

bývalí lidé při své cestě „na dno“ ztratili veškerou úctu k životu. Sami sebe ani nepovažují za lidi, nýbrž za zvířata a dle toho se chovají nejen k ostatním lidem, ale i k sobě navzájem. Jsou velmi krutí a škodolibí, život chápou jako velkou nespravedlnost, a tak se těm, kteří se mají lépe, chtějí nějak pomstít. Svůj život se nesnaží nějak změnit, a pokud už tuto snahu mají, nikdy nemají dostatek sil, aby tuto snahu završili a opravdu toto dno společnosti opustili. Naopak bosáci jsou ochotni, mnohdy nuceni, opustit všechno, co mají. Svým odchodem vyjadřují vzdor vůči společnosti, jejím pravidlům, bývalí lidé však společnost nikdy zcela neopustí, zůstávají tak pouze na jejím „dně“ a vzdor vůči tomu, co se jim nelíbí, mění za zlomyslnost a zlobu.

3.2.3 SHRNUTÍ

Na základě výše uvedených údajů můžeme postavy bosáků charakterizovat jako otrhané a neupravené osoby toulající se křížem krážem Ruskem, které značnou část svého času věnují úvahám o smyslu (svého) života a svém místě na zemi. Nedaří se jim v ní najít nějaký pevný bod, u kterého by mohli spočinout, a cítí se jaksí „mimo“. A to nejen mimo společnost, ale i mimo život. Sami sebe pak nechápou jako rovnocenné členy společnosti a vymezují se vůči ní. Především tímto postojem jsou velmi blízcí postavám bývalých lidí, od nichž je však postavy bosáků nutné důsledně odlišovat. Důvody, proč hrdinové žijí bosáckým životem, se různí, nehledě na to si ale užívají svobody, kterou jim tento životní styl poskytuje. Následně pak u nich můžeme vyzorovat jakýsi neurčitý vzdor proti všem a proti všemu, co by jim tuto svobodu případně mohlo narušit. Hlavní prvky, proti nimž se jednotně nějakým způsobem vymezují, jsou především majetek, práce, peníze, konvence a autority.

V životě se tak odmítají podrobovat pravidlům stanoveným někým zvenčí a řídí se pouze svými vnitřními zákony. Z toho pramení i malá úcta a především vzdor, jež projevují nejen vůči autoritám, ale i pravidlům ve společnosti. Nevidí důvod se nějak přetvařovat a chovat se nepřírozeně, pokud jim však z toho samozřejmě neplyne možný snadný výdělek. Pohrdají těmi, kdo tak činí, stejně jako pohrdají majetkem, který se jeví jako jedno z určujících měřítek postavení ve společnosti. Vědí, že majetek lidi svazuje, mění je v otroky, kteří jsou ochotni udělat cokoli, aby ho

nejen uchovali, ale především zvětšili. V důsledku pohrdání penězi proto pohrdají i prací. Proč by se měli těžce dřít od rána do večera pro pár peněz, které stejně odmítají kumulovat a měnit v majetek? Snaží se tedy peníze obstarávat tou nejsnazší cestou – nejčastěji podvody a krádežemi. A jak rychle je nabývají, stejně rychle jich, nejčastěji v nějaké krčmě, pozbývají.

Na závěr můžeme konstatovat, že Gorkého bosáci se od reálných bosáků devatenáctého století značně liší. Z uvedených ukázek je opravdu vidět, že tyto postavy Gorkij v mnohém idealizoval. Spíše než k chudým tulákům ze dna společnosti mají blíže k výrazným romantickým hrdinům – silným individualitám, jež se zabývají vážnými životními otázkami a vzdorují svému okolí.

3.3 CHARAKTERISTIKA POMOCÍ SYŽETOVÝCH VZTAHŮ, KRAJINOMALBA

3.3.1 CHARAKTERISTIKA POMOCÍ SYŽETOVÝCH VZTAHŮ

Tato kapitola se bude zabývat charakteristikou jednotlivých bosáckých postav pomocí syžetových situací v jednotlivých povídkách. Po analýze povídek, v nichž bosáci hrají hlavní roli, se na základě vyvozených závěrů pokusíme mezi jednotlivými postavami najít spojující prvky.

3.3.1.1 ЖЕМЕЛЈАН ПИЛЈАЈ/ЕМЕЛЬЯН ПИЛЯЙ

Jemeljan Piljaj je typickým bosákem a se svým životem je krajně nespokojen. «Какая моя жизнь? Собачья жизнь.»(1/34) Ze stavu, v němž se nachází pak viní současný stav společnosti, její hierarchii a pravidla, která mu přijdou krajně nespravedlivá. Když jiní žijí dobře, proč nemůže i on? Z tohoto důvodu je odhodlán spáchat i vraždu, pokud by mu to poskytlo možnost získat tím dostatek peněz, aby mohl žít stejně „dobře“ jako ostatní. Tento jeho postoj je pak konfrontován s realitou, když se mu naskytne příležitost vraždu provést. «Знаешь, однажды я чуть-чуть было не того... да не удалось малость... будь я, анафема, проклят, дурак был, жалел.»(1/34) Ve chvíli, kdy čeká na kupce, mu cestu zkříží mladá dívka, která chce spáchat sebevraždu. «А она ревет. Тоска меня взяла....Смотрю — так сердце и

ёкнуло: ма-аленькая девчоночка..»(1/40) I když chce v první chvíli utéct, nakonec podlehne kráse a bezbrannosti dívky natolik zoufalé, že chce zemřít. Utěší ji a dovede bezpečně domů. V následujících letech pak už o spáchání vraždy pouze mluví, ale už se neodhodlá pokusit se o ni znovu. Další signál, naznačující, že Jemeljan má přeci jen nějakou úctu k lidskému životu, i když tvrdí opak, nacházíme v situaci, kdy se Jemeljan rozčiluje na současný společenský systém a nechce se smířit s tím, že by bylo možné člověka odsoudit za krádež peněz. «Разве человеческая жизнь сто рублей стоит?»(1/36)

Na jednu stranu tak můžeme usuzovat, že se v jeho případě jedná o pouhé chvastounství či dokonce slabošství. Je zde patrný nesouhlas se sociálním uspořádáním společnosti a s tím, jaké postavení v ní zaujímá on. Přesto, že má plán, jak se z tohoto zařazení vymanit, není schopen jej provést. Zároveň však tento fakt svědčí i o tom, že přes zdánlivou pózu hrubého a neohroženého bosáka se jedná o člověka citlivého, s dobrým srdcem, který vraždy není schopen. Kdyby byl kupce opravdu odhodlán zabít, mohl by zabít nejdříve i onu dívku, případně ji nechat, aby se utopila a následně zabít kupce, či se pokusit o vraždu při nějaké „vhodnější“ příležitosti.

3.3.1.2 DRZOUN/ОЗОРНИК

Hlavním hrdinou povídky *Drzoun* je novinový tiskař Nikolaj Gvozděv. Přestože se nejedná o typického bosáka, je tato povídka řazena do bosáckých povídek. U Gvozděva totiž můžeme taktéž najít shodné rysy s některými bosáky. Jedná se především o vzdor, nespokojenost se svým životem, s pravidly společnosti a její hierarchií. Gvozděv se rozhodne alespoň částečně vzít spravedlnost do svých rukou a úmyslně změni slova ve vydání novin. Je totiž nespokojen s obsahem článků, které v nich dennodenně otiskuje. «Пишете, что людям плохо жить на свете... И потому под носом у себя вы никаких зверств не видите, а про турецкие зверства очень хорошо рассказываете.»(3/201) Ke svému činu se hrdě přiznává a je ochoten za něj nést následky, v jeho činech však nedominuje ani tak odvaha, jako drzost. Mnoho věcí dělá jen proto, že jsou zakázány v očekávání, že vyvolá odpovídající pobouření. Dokonce byl již souzen za krádež holubů, ale osvobodili ho, jelikož pouze

«Распустил птицу и рад, надсмехается над нами, охотниками...»(3/205) Později se ale přiznává, že většinu svých kousků činí ze vzteku, cítí, že nepatří do „lepší společnosti“ či mezi „inteligenci“, zároveň se však zároveň odtrhl i od svých přátel dělníků, smýšlí zcela jinak než oni a neví, co si s danou situací počít. Stejně jako bosáci se tak Gvozděv snaží najít své místo na zemi, nedaří se mu to a jeho duši svírá stesk. Z toho důvodu je zlostný a činí tak mnohé své drzé kousky, čímž se svým přátelům o to více vzdaluje a nachází se v začarovaném kruhu.

Tato povídka nám ukazuje bosáka vzdorujícího vůči společnosti. Má sice odvahu a snahu alespoň částečně změnit svět, ale vidíme, že nemá žádnou koncepci, jak toho dosáhnout, a tak zůstane pouze u šprýmů, jež mají poukázat na nespravedlnost života a společnosti.

3.3.1.3 MANŽELÉ ORLOVOVI/СУПРУГИ ОРЛОВЫ

Hlavním hrdinou tohoto příběhu je bosák Orlov. Vypravěč nás seznamuje s jeho osudem, který předcházela tomu, než se Orlov rozhodl stát bosákem, tedy s dobou, kdy měl ještě stálou práci a ženu. Grigorij Orlov byl chudý švec, žijící se se svou ženou v sklepním bytě. Přestože jim živobytí přiměřeně vynášelo a «Они любили друг друга, но им было скучно жить, у них не было впечатлений и интересов, которые могли бы дать им возможность отдохнуть друг от друга, удовлетворяли бы естественную потребность чело века волноваться, думать, — вообще жить.»(3/244) Orlovová svůj těžký život snášela bez reptání a s vděčností, že přežila další den, zato na Orlova mnohdy padá stesk z nudy a nespravedlnosti života «...я родился с беспокойством в сердце. Характер у меня такой...Я сижу вот в яме, работаю, а ничего нет у меня...Какая же поэтому у меня может быть жизнь и какой интерес?»(3/250) Z této všednosti a nespokojenosti jsou pak oba manželé vytrženi příchodem epidemie cholery, když začnou pracovat jako pomocný personál v nemocnici. Orlov je šťastný, učí se novým věcem, cítí se potřebný, lékaři oceňují jeho práci. «...под влиянием совокупности всех впечатлений новой формы бытия, у него образовалось странное, повышенное настроение.»(3/301) a Orlov ženě slibuje jak «Выправимся, не робей... Выйдем в люди и заживём с понятием...»(3/308) Tento entusiasmus však Orlovovi vydrží pouze pár dní, velmi

záhy totiž zjišťuje, že «И прежняя жизнь наша не цветиста, и теперешняя мне не по душе. И хоть не пью я, не дерусь с тобой, не ругаюсь...»(3/310) To, co bylo pro Orlova nové, se pro něj opět za krátký čas stává stereotypem, z něž není úniku. Přestože se změní, nepije, ke své ženě se chová dobře a lékaři mu projevují určitou úctu, nedokáže ve svém srdci zahubit onen stesk, jež mu sžírání duši. Aby tento stesk zahnal, dá se proto opět na pití, které jako jediné činí vše „přijatelnějším.“ S ženou se rozejdou a on se stává bosákem v naději, že se mu podaří uniknout oné všudypřítomné nudě. Avšak ani bosácký život mu nepřináší uspokojení.«Я родился с беспокойством в сердце... и судьба моя — быть босяком! Ходил я и ездил в разные стороны... никакого утешения...»(3/340)

Orlov v ševcovském životě nenalézá uspokojení, aktivně ale jedná, snaží se o změnu, již následně dosáhne. Přesto se nehodlá vzdát a dále hledá. Tento příběh nám tak demonstruje bosáckou neutuchající snahu o změnu a nalezení smyslu života a umožňuje chápat problematiku bosáctví spíše jako existenciální otázku než sociální determinaci.

3.3.1.4 STESK /ТОСКА

V této povídce hlavním hrdinou není bosák, nýbrž velmi zámožný statkář Tichon Pavlovič. Ten žije šťastným a spokojeným životem na svém hospodářství až do chvíle, kdy je konfrontován se smrtí a pomíjivostí života. Jednou ve městě uvidí pohřeb jemu neznámého spisovatele. Od té chvíle se ho zmocňuje «проклятая, непонятная грусть...овладевало им тяжёлое, непонятное чувство,»(2/496) nevšední, neklidné myšlenky o životě. Až doteď, díky každodenní tvrdé práci, nikdy neměl čas zaobírat se smyslem života a svou duší.«..не живёт душа-то...А она вдруг и тово... и восстала, значит. Вот те и дела! И к чему очень уж много делов затевать, коли всё равно умрёшь? Для чего готовим себя, ежели гольём жизнь-то взять? Для смерти...»(2/508)

Tyto jeho myšlenky jsou následně postaveny do kontrastu s názory na život bosáka Kuzmy Kosjaka, který u něj momentálně pracuje, avšak chce ho opustit «...А уйду, потому тянет! Самому против себя не надо спорить. Коли кто против себя заспорит, пиши — пропал человек.»(2/519) Tichon Pavlovič mu závidí, závidí mu

jeho volnost a přesvědčení, že jeho život je přesně takový, jaký má být. Jako pravý bosák, který se nikdy nezaprodá, pak Kuzma odmítá i zvýšení platu, jež mu Tichon slibuje, jen aby zůstal. «Волю мою ни на какую жену, ни на какие хаты не сменяю. Родился я, слышь, под забором и помру под ним. Судьба такая. По седые волосы вдоль да поперёк шляться буду... А на одном месте скучно мне.»(2/512) Tichon na příkladu Kosmy vidí, že ostatní «Живут люди... не дурят, не мудрствуют,»(2/546) což ho ještě více rozhořčuje, ještě více prohlubuje jeho stesk. Vydá se tedy do města, do hospody, snaží se trochu rozjařit a doufá: «Авось, после оживу. Будет, поваландался с собой. Кабы можно было мне понимать, как и что — дело другое. Но понимать я не могу. Томит меня, а что томит? — неизвестно.»(2/551-2) Výsledek jeho snahy nám není zcela jasný. Tichon je značně unaven, avšak můžeme předpokládat, že splín se mu zcela zahnat nepodařilo«...вздыхнул и пошёл к хутору, глухо бормоча: — Жизнь... Колебание одно только... рябь. — Но его не успокаивало это.»(2/577)

Vidíme, že myšlenky nepokoje a stesku nesouží jen typické bosáky, ale zde Gorkij ukazuje, že postihují i „bohatší“ třídu. V této povídce, stejně jako v povídce *Manželé Orlovi* dochází ke střetu ideálu s realitou. Tichon dosáhl (Orlov dosáhne) ve svém životě všeho, po čem toužil a přesto není spokojen. Ukazuje se, že onen nejasný stesk, jež tak často trápí bosácké duše, nemá opodstatnění v sociálním postavení, jak si to mnozí z nich myslí. A na příkladu bosáka Kuzmy pak demonsturuje důležitost nezaprodání se bosáckým ideálům.

3.3.1.5 KONOVALOV /КОНОВАЛОВ

Konovalov je statný pohledný mladý bosák, který se nebojí práce a práci pekaře dokonce miluje. Má tedy všechny potřebné předpoklady k tomu se usadit a založit rodinu. Toho však není schopen, protože na něj přichází stesk. «Вот теперь я, например, — что такое? Босяк, галах, пьяницаи тронутый человек. Жизнь у меня без всякого оправдания... Живу, тоскую... Зачем? Неизвестно. Внутреннего пути у меня нет...»(3/35) Sám se proto vylučuje ze života mimo společnost. «Не так я, значит, родился, как человеку следует. Сам же ты говоришь, что все люди одинаковые. А я на особой стезе... И не один я —

много нас этаких. Особливые мы будем люди... ни в какой порядок не включаемся.» (3/38) Přesto se nepřestává snažit a s tímto steskem bojuje, poctivě vždy nějaký čas pracuje, žije střídavě, než jednoho dne opět znenadání práci opustí a zamíří do krčmy, kde všechny hostí. Své chování pak dále v rozmluvě objasňuje takto: «Чего мне делать? Ведь я чувствую... всякое движение жизни... но понимать ничего не могу и пути моего не знаю...»(3/78) Vypravěč se odmítá připojit ke Konovalově pijácké skupině, a ten se s ním proto loučí. Po několika letech se shledávají a Konovalov vypravěči při vzpomínkách na minulost sděluje: «Какая там жизнь...сзади-то? Тоска одна, канитель; не живешь, а гниешь! А я, брат, с той самой поры гуляю по белу свету.»(3/93) Je upřímně rád, že vypravěče vidí, okamžitě nechává práce a jde ho pohostit. Z jeho promluvy vyplývá, že se mu bosáckým životem podařilo alespoň částečně zahnat stesk, který ho tak tíží, a je s ním v rámci svých možností spokojen. Následně však dodává: «Оно, конечно, ежели подумать, так ни в городе, ни в степи, нигде человеку места нет. Но лучше про такие дела не думать... ничего не выдумаешь, а душу надорвешь...»(3/102)

V této povídce je opět patrná nespokojenost se sociálním stavem společnosti, ale především s „obyčejným“ životem – zhnusení vlastní prací, manželstvím, dětmi, atd. Na pozadí střídání fází „pracovitého života“ s obdobím hýření, je zdůrazněn motiv hledání, něčeho „více“ co nelze najít ani v každodenní stereotypní práci, avšak ani v absolutní svobodě.

3.3.1.6 DĚD АРХИП А ЛЈОЊКА/ДЕД АРХИП И ЛЁНЬКА

Děd Archip je již velmi starý, nemůže pracovat, a tak se před svou smrtí snaží všemožnými způsoby zabezpečit svého vnuka Ljoňku, bojí se, co si bez něj vnuk počne. Při putování se proto nejčastěji uchyluje k žebrání a krádežím, aby jim zaobstaral alespoň nějaké peníze. Ljoňkovi je okolo jedenácti let, dědu má rád, ale je unaven jeho neustálým strachem o něj, což je nejčastěji důvod jejich hádek. «...не плачь, дедушка, — ...суровым тоном проговорил Лёнька...— Не пропаду. Поступлю в трактир куда ни то...А вот как (мне) не забьют!... Не дамся каждому!»(1/160) Ljoňka se chce se životem „prát“ a nikoli jen doufat, že přežije.

Nechápe proto, proč by měli žebrot, když mají jídlo do zásoby a záměrně se od dědy přes den odpojuje. «Всегда, когда слышал он просьбы деда, ему становилось неприятно и как-то тоскливо»(1/168) Při potulování Ljoňka potkává dívku, jež ztratila šátek. Z jejího pláče mu je ještě více teskno a chce ji proto utěšit a ochránit před výpraskem. «Теперь он стоял перед ней, широко расставив ноги, отчего надетые на нём лохмотья как-то храбро заершились...его большие и грустные глаза светились гордым и смелым чувством.»(1/173) Dívka jeho nabídku ochrany odmítá, jelikož doma nemají rádi žebráky, což ještě více prohlubuje Ljoňkovu nelibost k žebráckému způsobu života a tesknotu v jeho srdci. Tento smutek se následně mění ve zlobu, kterou Ljoňka začne pociťovat k dědovi, jakmile zjistí, že to on dívence šátek ukradl. Jako dítě nechápající a odmítající zoufalý žebrácký život, ještě pln ideálů a nadějí na lepší zítřky, pronáší: «Молчи уж ты! Умер бы... А не умираешь вот... Воруешь!..Вор ты старый!»(1/186) A tak, jak hluboce je Ljoňka zasažen vidinou bezbranné okradené dívky, je děd zasažen Ljoňkovými slovy a pouští se s ním do hádky, která je zakončena smrtí obou hrdinů.

Postoj Ljoňky, který odmítá žebrot jen proto, aby si „vydělali“ a nikoli z důvodu, že nemají co jíst, do značné míry odpovídá bosáckému stylu, a mohli bychom ho proto označit za představitele „dětského“ bosáka, který se odmítá podříditi sociální předurčenosti. Naivní a idealizovaný „mladobosácký“ svět se střetává s léty zkušeností realistického děda. Ukazuje se zde neslučitelnost bosáckých názorů a ideálů se spokojeným životem, jež jako v případě Orlova a jeho ideálů nebo Konovalova a jeho snah vyústí v tragédii.

3.3.1.7 DVA BOSÁCI/ДВА БОСЯКА

Hlavní hrdiny této povídky jsou bosáci Stěpok a Maslov. Když se seznámí s vypravěčem, hned mu nabídnou svou společnost a přátelství na cestě. Bez zaváhání využijí vypravěčovy pohostinnosti, sní mu všechno jídlo a propijí jeho peníze, druhý den mu navíc ukradnou dvě košile a opustí ho. Na první pohled bychom mohli usuzovat, že se jedná o vypočítavé a „podlézavé“ tuláky. To, že tomu tak zcela není si ukážeme na následujících ukázkách. „Hlubku“ jejich duše můžeme vidět například v momentu, kdy bosáci zpívají. «На его (Степкове) шероховатой

физиономии сияло блаженство, а красивое лицо Маслова нервно вздрагивало... Видно было, что грудь этого человека полным-полна тяжёлой, едкой болью и что песня — единственное лекарство, которое облегчает эту боль.»(1/686) Zpívají však pouze pro potěchu, pro peníze nezpívají. Tak jako cokoli jiného, i zpívat „na povel“ odmítají. Když se s bosáky vypravěč znovu potká, opět s ním okamžitě navazují přátelství a jelikož mají dostatek jídla a pití, hostí tentokrát oni jeho. Maslov mu říká: «Не забыть мне, как ты тогда в Севастополе всё, что было, скормил нам! Ловко это! Нашему брату так и надо. Есть — бери, нет — идём добывать.»(1/ 697) Považují to za samozřejmost, která jim při jejich životním stylu umožňuje přežít.

Stejně jako nemají tito dva bosáci problém krást, nemají ani problém pracovat. Jsou ale krajně nespokojení s podmínkami, za nichž je práce v jejich době nabízena a je tak (dle nich) logické, že si práci snaží co nejvíce ulehčit. «А сами они (хозяева) не жулики? Обрадовавшись, что в этом году голодных много, и давай вместо двух рублей в день — восемь да шесть гривен платить!»(1/696) Na základě jejich postoje k práci se strojem můžeme také vyzorovat úctu k lidskému životu a lidské práci obecně. «Деревянные они (машины), без всякого смысла, а как бы живые. Суешь ей в хайло снопы — жрёт, сунь руку — оборвёт, сунь ребёнка — сжамкает. Вертится, крутится, стучит... и всё сама делает, а человек при ней дурак дураком... Обида!»(1/694-5) A Maslov těmito slovy jakoby předpovídal svůj osud, do stroje se mu zachytí ruka a utrhne mu ji. Stěpok pak v žalu nad neštěstím svého přítele zvažuje možnost stroj podpálit. «Сжечь бы эту штуку! а? Очень это просто, сунул спички ей в пузо и готово... кстати и хлеб бы весь погорел... а? Ей-богу, погорел бы...»(1/710-1) Od této možnosti upouští právě proto, že je mu líto všechnu doposud provedenou práci přivést vniveč, vypravuje se raději za Maslovem do nemocnice a s vypravěčem se loučí. Vypravěč se se Stěpkem opět shledává po roce a vidíme, že Stěpok se za tuto dobu nijak nezměnil, je «...без шапки, худой, но весёлый, как всегда...»(1/712) Zároveň se nezměnil ani Stěpkův postoj k vypravěčovi, tedy jen do té chvíle, než se o vypravěčovi dozví celou pravdu. Nejdříve ho vítá, je rád, že se setkal se starým přítelem. Stěpkův postoj a chování k vypravěčovi se mění, když zjistí, že nebyl tím, za koho se vydával. «Значит...что

же? Не по природе ты босяком-то был...а так, из любопытства?...Значит, просто ты... походишь, и всё?..»(1/716) Stěpok je znechucen vypravěčovým licoměrným chováním a okamžitě se k němu přestává chovat jako ke svému příteli. «Он встал и посмотрел на меня зло сощуренными глазами...— Оч-чень это подлость большая! — выразительно произнёс он, погрозил мне кулаками, не простясь, ушёл.»(1/717) Stěpok se pak vrací a žádá vypravěče o peníze, ale z jeho vyjadřování můžeme cítit, že jím pohrdá.«...целых три (рубля)!..Уррр! А ты в помойные ямы не лазаешь из любопытства?...бы тебе помог! В самую глубокую сунул бы!»(1/717) Přátelství je pro bosáky ve své podstatě to jediné, na co se ve svém životě mohou spolehnout.

Bosáci jsou nám zde ukazováni z několika úhlů. Nejprve se jeví jako vypočítaví zloději, následně je nám ale ukazována jejich vzdorující, avšak dobrá a přátelská duše, která se nenechá zaprodat a zůstává věrna svým ideálům. Povídka opět demonstruje ani ne tak nespokojenost, jako znechucení bosáků stavem společnosti, ukazuje bosáctví jako stav duše, který nelze předstírat.

3.3.1.8 МАКАР ЧУДРА/МАКАР ЧУДРА

Makar je starý, životem ošlehaný bosák. V průběhu děje jeho postava neprochází žádným zásadním vývojem a v povídce vystupuje především z pozice vypravěče a mentora. Na příkladu své vlastní osoby se snaží vypravěče Maxima poučit o tom, jak by člověk měl žít. Tou nejdůležitější myšlenkou, kterou se snaží svému posluchačovi vštípit, je již zmiňovaná idea absolutní svobody, odpoutání se od společnosti a hmotných statků (viz.str.21). Za důležité dále označuje odpoutat se nejen v rámci fyzického světa, ale dát také svobodu své mysli, varuje před zbytečným přemýšlením o životě. «...ты бегай от дум про жизнь, чтоб не разлюбить её. А задумаешься — разлюбишь жизнь, это всегда так бывает.»(1/48) Tyto myšlenky jsou totiž dle jeho názoru zbytečné a především nebezpečné - v duši člověka vzbuzují stesk ze zdánlivé bezvýznamnosti života. «Кто скажет, зачем он живёт? Никто не скажет...Живи, и всё тут! И похаживай да посматривай кругом себя, вот и тоска не возьмет никогда.»(1/49) Makar vypráví, že i jeho takovéto myšlenky trápily a v důsledku pocitu své bezvýznamnosti a

„nudnosti“ života málem spáchal sebevraždu. «Я тогда чуть не удавился поясом, вот как!»(1/49) Volí proto svobodný život „na cestě,“ aby byl neustále obklopen novými zážitky a neměl čas přemýšlet o životě a jeho smyslu.

Příběh poukazuje na důležitost nenaříkat nad nespravedlivostí života a zdůrazňuje tak jednu z bosáckých zásad – snažit se i z té nejhorší situace vždy sám pro sebe vytěžit něco dobrého a toho si za každou cenu užít.

3.3.1.9 STAŘENA IZERGIL/СТАРУХА ИЗЕРГИЛЬ

Stařena Izergil stejně jako Makar Čudra klade důraz na svobodu a nespoutanost člověka. «И вижу я, что не живут люди, а все примеряются, примеряются и кладут на это всю жизнь.»(1/889) To, jak je důležité se nevázat a pouze užívat života, ukazuje na svém vlastním životě. V patnácti letech poznává radosti lásky a opouští domov. Na živobytí si vydělává především svým tělem, a přestože je velmi krásná a dostává mnoho nabídek k sňatku, říká, že «Я не была никогда рабой, ничьей.»(1/881) To stejné očekává i od ostatních a se svým životem je nadmíru spokojená. Jednoho dne ji však čeká krutá konfrontace s realitou. Z vězení zachrání mladého Poláka, jehož miluje, a ten ji z vděčnosti za tento čin nabízí svou lásku. «И стал он на колени предо мной, улыбаясь, и сказал мне: — Моя королева! — Вот какая лживая собака была это!»(1/885-6) Díky této konfrontaci si uvědomí, že i když je bohatá a stále krásná, jednoduše stárne a hnuší se jí pomýšlení, že by ji někdo měl milovat jen z vděčnosti. Stáří bere jako přirozenou součást lidského života a s danou situací se vypořádá tak, že se usadí. Neustále ale zůstává obklopena mladými lidmi, kteří pomáhají udržovat mladého ducha i jí. «Любят они меня. Много я рассказываю им разного...Еще молодые все... И мне хорошо с ними. Смотрю и думаю: — Вот и я, было время, такая же была —»(1/886)

Na pozadí života této bosačky nám je, stejně jako u Makara, rozkrýváno tajemství spokojeného (bosáckého) života - zůstat věrný svým ideálům, nezaprotat se žádným způsobem, užívat si všemi dostupnými způsoby bez jakékoli hlubší rozvahy o správnosti či smyslu, žít, jako kdyby každý den byl tím posledním.

3.3.1.10 MALVA/МАЛЬВА

Žena Malva žije bezstarostným životem na pobřeží s rybáři. Její životní styl jí vyhovuje, nechce se usadit v hospodářství, kde by se od rána do večera musela dřít, starat o rodinu a dobytek. V současnosti je spokojena v nezávazném vztahu s hlídačem na kose Vasilijem Legostěvem, který se k rybářům přidal před několika lety, když opustil rolnický život. Jejich vztah je náhle narušen třetí osobou, synem Vasilije, Jakovem, který po vzoru otce opustil hospodářství a přijíždí za otcem. Vasilij je rozzloben na Malvu, že k němu na kosu přijela společně se synem. Je mu jasné, že se Jakov domyslí, že je Malva něco víc než přítelkyně a on má na vesnici ženu. Malva je rozhořčena Vasilijovou přetvářkou a tím, že z celé situace viní ji a synovi navíc podlézá. «— Очень нужно мне соображать! Боюсь я его, что ли? Али тебя? — спросила она, пренебрежительно щуря свои зеленые глаза. — А как ты давеча завертелся перед ним! То-то смешно мне было!»(1/478) Mezi otcem a synem proto rozehraje hru na žárlivost. Hlavní motiv jejího chování, i když není explicitně vyjádřen, pak můžeme tušit především v tom, že chce odhalit Vasilijovy skutečné city k ní samé a snaží se také poznat jeho charakter. Je opravdu tím neohroženým svobodným mužem z kosy, za nějž se vydává, nebo jen obyčejným vesničanem? Díky Malvině intrikám se ukazuje, že i když Vasilij vesnický život opustil před několika lety, nedokáže se od něj zcela odpoutat, neustále je s ním svázán. Syna se mu k návratu přemluvit nepodaří, a on proto cítí povinnost se vrátit, aby hospodářství nechátralo.

Malva je zde ukázána jako silná neohrožená žena-bosačka, zatímco Legostěv se od nevázanosti vrací k sociální normě, kterou má zažitou a již se nedokáže vzepřít. Tato povídka tak podtrhuje nutnost svobody a odpoutání se od jakýchkoli závazků, pokud se člověk rozhodne žít bosáckým životem. Zároveň je zde ukázán prvek „bezdůvodné“ provokace, která pomáhá odhalit skutečný charakter lidí a jež je pro bosáky tak typická. Postava provokujícího bosáka kontrastuje s postavou vesničana neschopného se vzepřít společenskému diktátu o to víc, že se jedná o ženu, od níž se očekává poslušnost a podřízenost.

3.3.1.11 ČELKAŠ/ЧЕЛКАШ

Bosák Čelkaš je čtenáři představen jako vždy veselý, bystrý a mazaný zloděj. Avšak není tak dobře naladěný jako obvykle, protože má v plánu večer uskutečnit loupež a chybí mu pro ni pomocník. Přemýšlí, jak situaci vyřeší, když záhy na ulici potkává mladíka Gavrilu. «Ему сразу понравился этот здоровый добродушный парень с ребячьими светлыми глазами.» (1/803) Jeho vstřícnost a zaujetí mladíkem se však brzy mění v rozporuplný postoj. Gavrila Čelkašovi vypráví, jak oceňuje svobodu, kterou oplývají rybáři, ale Čelkaš mu jeho slova zcela nevěří, ví, že se jedná o pouhé řeči, a proto «Челкаш презрительно сплюнул и отвернулся от парня.»(1/806) Při další promluvě usuzuje, že se jedná o hlupáka, přesto s ním pokračuje v družném rozhovoru, protože mladík v něm něco probouzí. «..возненавидел (Гаврилу) — за всю его жизнь прошлую и будущую, а больше всего за то, что он, этот ребенок по сравнению с ним, Челкашем, смеет любить свободу, которой не знает цены и которая ему не нужна.»(1/809) Další rozmluva ho jen utvrzuje v tom, že je Gavrila hlupák, a užívá si pocitu, který mu dává moc, jež nad mladíkem, který k němu vzhlíží jako ke svému pánovi, má. «Он мог разломать ее, как игральную карту...Чувствуя себя господином другого, он думал о том, что этот парень никогда не изопьет такой чаши, какую судьба дала испить ему, Челкашу...»(1/814) Mladíka ke spolupráci na loupeži bez větších výčitek svědomí přizve, na druhou stranu se za něj cítí jaksi odpovědný, probouzejí se v něm otcovské city. Peníze z uskutečněné loupeže má tak Čelkaš v plánu Gavrilovi věnovat všechny, avšak tak jako Malva v předchozí povídce, i on chce odhalit mladíkův skutečný charakter a vyčkává. Odejde? Bude prosit o víc peněz? Gavrila Čelkašovi náhle padá k nohám a opravdu začíná žadonit. «Он оттолкнул его, наконец, вскочил на ноги и, сунув руку в карман, бросил в Гаврилу бумажки. — На! Жри...— крикнул он, дрожа от возбуждения, острой жалости и ненависти к этому жадному рабу. И, бросив деньги, он почувствовал себя героем.»(1/850) Tento čin Čelkaše naplňuje opovržením a vědomím vlastní svobody. Ví, že nikdy nebude tak lačný, aby se k něčemu podobnému snížil. Avšak následná Gavrilova slova učiní, že kromě opovržení jež k mladíkovi cítí, k němu začne pociťovat i opravdovou nenávisť. Gavrila se s ním podělí o myšlenku, že by mohl Čelkaše kvůli

penězům zabít. «Думаю... хвачу я его — тебя — веслом... рраз!..денежки — себе, его — в море... тебя-то...а? Кто, мол, его хватится? И найдут, не станут допытываться — как да кто. Не такой, мол, он человек, чтоб из-за него шум подымать!»(1/851) Daný výrok ho zasáhne tak hluboce, že se s mladíkem začne prát. Boj prohrává poté, co od Gavrily utrží ránu do hlavy. Gavrila se svého činu zděsí a začne se omlouvat. To ale u Čelkaše vzbudí ještě větší míru odporu. «Гнус!.. И блудить-то не умеешь!.. »(1/854)

Tato povídka, stejně jako povídka *Jemeljan Pilaj*, na chování Čelkaše demonstruje morální výši bosáků, kteří na rozdíl od ostatních nikdy nezneužívají svého postavení na úkor slabších. Stejně jako v povídce *Malva* zde nacházíme taktéž i prvek bosácké provokace, díky níž se bosáci snaží odhalit pravé já svých soupeřů, jež je mnohdy značně odlišné od jejich vnějšího obrazu.

3.3.1.12 ПРОМНАЕС/ПРОХОДИМЕЦ

Bosák Promtov si svůj životní styl vybírá zcela dobrovolně a záměrně. «Да, вот так я и живу...Живу и верую; пожелай я осёдлости, и — будет!»(3/697) «..в бродяжьей жизни есть нечто всасывающее, поглощающее. Приятно чувствовать себя свободным от обязанностей... вроде обязанности одеваться — прилично, говорить — прилично... и всё делать так, как принято, а не так, как тебе хочется.»(3/681) Jeho charakter se v průběhu děje nijak nevyvíjí, naopak, pouze se utvrzuje. Pohrdá lidmi, které považuje za méně inteligentní, než je on sám. Využívá jejich hlouposti a naivity a především díky lžím a nejrůznějším výmyslům si tak jednoduše vždy obstará nocleh i jídlo. Na jednotlivých příkladech ze svého života ukazuje, jak snadné je lidi obelstít, rozpoznat jejich slabiny a udělat z nich pro sebe výhodu. Je si vědom, že mnohým lidem svým chováním dokonce ubližuje, ale svědomí ho netíží. Například Chochlovi, kterého bolí záda, radí, aby si každý večer dal sešlehat záda kopřivami, zbytku posluchačů pak namluví, že vláda dala vystátnit všechnu půdu. Vážně a tvrdě vypravěčovi následně vysvětluje, že s ostatními lidmi nemá kouska slitování, protože nikdo nemá slitování s ním. «Положим, что они через меня потерпят, но ведь и после этого небо будет голубым, а море — солёным...Меня не жалеют... и всякий, кому ветер бросает меня под ноги, —

пинает меня в сторону...»(3/661) Bosácké pojetí svobody tak dovádí do nejkrajnějších mezí. «Жизнь — игра! Я ставлю на свою карту всё — то есть нуль — и всегда выигрываю... без риска проиграть что-нибудь иное, кроме жизни моей.»(3/698)

V tomto příběhu se ukazuje, jak může být svoboda bosáckého života skvělá a výhodná, ale že člověk také musí být připraven za ni případně zaplatit i tu nejvyšší daň. Pokud se nebojí umřít, může člověk dosáhnout absolutní svobody po všech stránkách, včetně morálních. Postava bosáka Promtova je zde, jako výjimka potvrzující pravidlo, prezentována jako škodolibá a mnohdy i zlá. Přesto je Promtov typickým bosákem, věrný svým zásadám a ideálům, odmítající se podrobit čemukoliv a komukoliv.

3.3.1.13 PŘÍTELÍČKOVÉ/ДРУЖКИ

Hlavní hrdinové Krutinoha a Nadějka se spolu protloukají životem, jak to jen jde, již šest let. Charakter obou hrdinů se odhaluje v momentě, kdy na svém putování nalézají koně. Nadějkovi je koně líto, nechce ho prodat Tatarům, ví, že ho zabijí. Zároveň má také strach z toho, komu asi kůň patří. «Без лошади — зарез мужику.»(3/746) Krutinoha Nadějku hubuje, kárá ho za jeho hloupost a přespříliš dobré srdce. I Nadějku totiž svírá jakýsi nepochopitelný smutek jako většinu z bosáků. «...скушно мне чего-то...Сердце сосёт...»(3/742) Krutinoha se ho proto snaží přesvědčit, ať tak moc nepřemýšlí, jelikož: «Из такого твоего разговора толку не будет.»(3/746) Zprvu nevinný spor mezi přáteli se následně změní v opravdovou hádku, jelikož Nadějka prohlásí, že to, co trápí jeho srdce, je lítost pro člověka, čímž je Krutinoha silně rozhořčen. «— Человека? — Нате — возьмите, понюхайте да бросьте!.. Да он кто тебе, человек-то?...Он тебя за твою жалость — семью муками измучает. Жалость...тьфу!»(3/753-4) Z ukázky je patrné, jak moc je Krutinoha rozzloben nejen na svého přítele, ale především na celý okolní svět a společnost, a dokonce se může zdát, že je zlý a bez srdce. Že tomu tak zcela není se ukazuje, když Nadějka, jež je velmi nemocný, před jeho očima umírá. Míru zdrcení pak můžeme vysledovat na jeho postoji: «Посидел ещё немного около товарища Пляши-нога, а потом встал, снял шапку, перекрестился и медленно

пошёл вдоль оврага. Лицо у него обострилось, брови и усы оцетинились, шагал он так твёрдо, точно бил землю ногами, точно больно сделать ей хотел.»(3/759) Přesto, že je smrtí přítele zarmoucen, je mu jasné, že nemá na vybranou a ve svém putování musí pokračovat i nadále. Z postoje, který ale následně zaujímá, můžeme usuzovat, že se vůči životu zatvrdil ještě více než doposud.

Povídka nám zase o něco více přibližuje bosáckou duši ztrápenou steskem a nespokojeností s okolím, poukazuje na její dobrotu, podtrhuje důležitost přátelství, neustálého pohybu a neustrnutí.

3.3.1.14 PŘÍHODA SE SPONAMI/ДЕЛО С ЗАСТЁЖКАМИ

Hlavními hrdiny jsou bosáci Semka Karguza, Míška a sám vypravěč. Míška toho mnoho nenamluví, zatímco Semka si neustále stěžuje na život. «Живём мы, как собаки...И даже не в пример хуже... А за что? Неизвестно.»(2/138) Charakter jednotlivých hrdinů je blíže rozkrýváán, když jsou najmuti stařenkou k rozbourání lázně a vykopání study. Při práci je stařenka pozoruje s knihou v ruce, což zaujme jak Míšku, tak Semku. Míška přemítá, o čem by kniha mohla asi být. «Люблю я послушать книгу...слово этакое... на улице ты его не услышишь... Непонятно оно, а чувствуешь, что это слово для души.» (2/141) Semka naopak se zaujetím pozoruje, že kniha je celá ve stříbře. Když je práce dokončena a hrdinové odpočívají, stařenka jim s opovržením dává peníze a vyhazuje je. Míška následně zjišťuje, že tomu tak bylo proto, že Semka z knihy ulomil stříbrné spony. Tato situace mezi hrdiny vyvolá spor. Míška je znechucen chováním svého druha a spony od něj kupuje, aby je mohl vrátit. «Видишь ты, такая книга...нужно, чтоб она в полной целости была...ломать от неё куски разные не годится...И старушка тоже... обидится...А ей умирать надо...Вот я и того...а я побегу назад...»(2/150)

Semka Míškův postoj nechápe, nevidí důvod, proč se nechovat zle ke světu, když on se k němu zle chová. Avšak Míškův postoj je ve své podstatě zcela stejný. Cítí, že ke stařence by se měli chovat hezky, jelikož i ona se hezky chovala k nim. A i když byla situace dosti přirostřená, přátelství je pro hrdiny důležitější a spor se v krčmě brzy stává minulostí. Zde se tak opět setkáváme s projevem bosácké dobroty,

silou přátelství, s odporem k ubližování „slabším,“ ale zároveň i s nesouhlasem bosáků s okolním světem.

3.3.2 KRAJINOMALBA

Velmi důležitým prvkem, který prolíná jednotlivými příběhy a spojuje je, je i krajinomalba – tedy část pozadí, na němž se příběh odehrává. Při analýze jednotlivých příběhů můžeme vysledovat, že krajinomalba v jednotlivých povídkách nemá jen nominální funkci (přiblížení času, místa atd.,) ale především funkci psychologickou.

Když se hlavní hrdina povídky *Čelkaš* na loďce na moři zahloubá a přestane veslovat «Волны точно понимали»(1/838) a jsou k loďce laskavé. V situaci, kdy je Čelkaš smutný a zadumaný, najednou začne padat déšť, který zní jako «как колыбельная песнь матери, не имеющей надежд на счастье своего сына...»(1/842) V nejdramatičtějším okamžiku povídky, kdy dojde k šarvátce mezi bosákem Čelkašem a jeho pomocníkem, se podzimní šedé odpoledne najednou změní, v momentě jejich roztržky se náhle spustí hustý déšť a stejně, jako graduje hádka hrdinů, stupňuje se i bouře a «Все кругом наполнялось воем, ревом, гулом...»(1/857) Když ale celý konflikt pomine, moře a déšť zahladí všechny stopy po této roztržce stejně rychle, jak to pravděpodobně učiní i Čelkaš ve své duši. Krajinnou metaforu celého příběhu můžeme nalézt například i v povídce *Přítelíčkové*, kde je jeden z hrdinů vážně nemocný a na konci povídky umírá. Tito bosáci putují a «Лес был ещё мёртв; сумрак вечера увеличивал безжизненное однообразие его красок, унылое молчание, притаившееся в нём, наполняло его мрачным и торжественным покоем кладбища.»(3/740) Chmurný popis lesa dokresluje smutek, zvážňuje atmosféru a nastiňuje nadcházející konec povídky. V povídce *Stařena Izergil* jsme na začátku obeznámeni s tím, že: «Все это — звуки и запахи, тучи и люди — было странно красиво и грустно, казалось началом чудной сказки.»(1/859) a tak celé okolí, v tomto případě nejen příroda, ale dokonce i lidé, opět koresponduje s nadcházejícím vyprávěním starých bájí stařeny Izergil. V povídce *Děd Archip a Ljoňka* se v průběhu vyprávění dozvídáme: «Приближался вечер, и в воздухе стояла та особенная, тяжёлая духота, которая предвещает

грозу.»(1/174) Ve zmíněném dusnu cítíme paralelu s vypjatými vztahy, které mezi sebou má děd s vnukem. Bouře propuká nejen ve stepi, ale i mezi hlavními hrdiny. Ve chvíli, kdy Ljoňka pronese nejvíce zraňující urážku na stranu děda: «У дити украл... Не будет тебе на том свете прощенья за это!..»(1/187) a silně tak otřese jejich vztah: «Грянул удар грома и, рокоча, покатился над степью, сотрясая и её и небо... »(1/187) A jak smutně ustává jejich hádka, mění se i počasí. «А дождь, падая, шумел так холодно, монотонно, тоскливо.»(1/191) Chladný a teskný je najednou i vztah dědy k Ljoňkovi.

V povídce *Ma/va* příroda opět nejprve vystupuje jako paralela k situaci mezi hrdiny. «Море — смеялось. Под легким дуновением знойного ветра оно вздрагивало и, покрываясь мелкой рябью, ослепительно ярко отражавшей солнце, улыбалось голубому небу тысячами серебряных улыбок...Ветер ласково гладил атласную грудь моря; солнце грело ее своими горячими лучами...» (3/468) V tomto poklidném a příjemném prostředí žije Vasilij Legostěv svůj spokojený život. Ten je náhle narušen příchodem jeho syna a my se následně dozvídáme: «Прошло две недели...пустынное море смеялось,играя отраженным солнцем...Все было такое же, как и четырнадцать дней тому назад. Только Василий, прежде ожидавший свою любовницу со спокойной уверенностью, сегодня ждал ее с нетерпением.» (3/500) Klid přírody je náhle postaven do kontrastu s nedočkavostí a napětím Vasilije, čímž dochází k umocnění dojmu, že přestože na první pohled vše vypadá stejně, o to větší změny probíhají „pod povrchem.“

Z uvedených příkladů je patrné, že příroda v povídkách buď vytváří paralely s duševními stavy hrdinů či s celkovým průběhem děje (ve většině případů), nebo naopak může být využita k vytvoření kontrastu mezi jednotlivými situacemi. Jednotlivé situace tak doplňuje, zdůrazňuje a podtrhuje celkovou atmosféru díla.

3.3.3 SHRNUTÍ

Ukázali jsme, že postavy bosáků jsou tvořeny lidmi z nejrůznějších vrstev. Bosácké rysy nalézáme nejen u lidí „padlých“, ale zároveň i u lidí střední třídy a bohatší třídy. Zobrazování bosáci jsou nejrůznějšího věku, jisté prvky bosáctví jsme

našli dokonce u jedenáctiletého chlapce Ljoňky. V roli bosáků vystupují také ženy. Krajinomalba, na jejímž pozadí se odehrávají životní příběhy a dramata těchto postav pak ve většině případů zcela koresponduje s dějem, podtrhuje jej a případně může i nastiňovat budoucí vývoj událostí.

Na příkladech jednání bosáků vidíme, že vždy zůstávají věrni ideálu svobody a vyznávaným hodnotám, i přes všemožné překážky se nestávají pasivními a k životním výzvám se staví vždy aktivně. Detailnějším nahlédnutím na jednotlivé povídky, jsme dále zjistili, že na základě jejich postoje k vlastnímu životu je možné rozdělit bosáky do dvou základních skupin, jež by bylo možné nazvat jako Spokojení a Nespokojení bosáci.

SPOKOJENÍ

Makar Čudra

Stařena Izergil

Malva

Čelkaš

Promptov - *Prohnanec*

Kuzma Kosjak - *Stesk*

NESPOKOJENÍ

Jemeljan Piljaj

Nikolaj Gvozděv - *Drzoun*

Orlov – *Manželé Orlovovi*

Tichon Pavlovič - *Stesk*

Konovalov

Ljoňka – *Děd Archip a Ljoňka*

Míšek a Semka – *Příhoda se sponami*

Nadějka a Krutinoha - *Přítelíčkové*

Maslov a Stěpok – *Dva bosáci*

Spokojení bosáci si svůj životní styl obvykle vybrali dobrovolně, vidí v něm smysl a naplňuje je. Jsou to postavy silné, vědomé si svých vlastních možností a schopností, vědí, jak je používat, či případně i zneužívat. V životě kladou důraz na to, aby se člověk na nikoho a na nic nevázal, putoval a především se nezamýšlel nad smyslem života. Jak varuje Makar Čudra, tyto „zbytečné“ úvahy nemohou přinést nic dobrého, což potvrzují i bosáci Nespokojení. Naopak pokud si člověk užívá života plnými doušky a bere ho, tak jak je, na příkladu stařeny Izergil a Makara Čudry můžeme vidět, že je možné dožít se vysokého věku i při takovémto nespoutaném životním stylu. Izergil a Makar pak vystupují především jako vypravěči, kteří na základě svých vlastních životních zkušeností radí ostatním, jak prožít plnohodnotný

život. Za důležité považují nikdy se nezastavit, neustrnout a to za všech podmínek. Dokonce i když vášnivě milují, jsou kdykoli připraveni svou lásku opustit a vyměnit ji za svobodný život.

Většina Nespokojených bosáků se cítí být do své životní role spíše „zahnána“, než že by si ji sami dobrovolně vybrali. Se svým životem nejsou spokojeni, jelikož jejich duše naplňuje již zmiňovaný jakýsi neurčitý stesk, což je demonstrováno především v povídce *Stesk*. Splín se postavy snaží zahnat nejčastěji životem „na cestě“ a alkoholem. Na příkladech Jemeljana Piljaje, Nikolaje Gvozděva a Konovalova vidíme, že se svůj život snaží/měli snahu aktivně změnit, naplnit ho. Konovalov se snaží mnohokrát dát svému životu smysl, v ničem však nenachází uspokojení a každý jeho pokus nakonec skončí tím, že propije veškerý nashromážděný majetek. Nikolaj Gvozděv se svými činy/žertíky snaží vyjádřit svou nespokojenost nejen se svým životem, ale i celou společností. Avšak jeho činy jsou opravdu spíše pouhým upozorněním, jakýmsi „trucem“, než aktivní snahou o změnu. Jemeljan Piljaj je pevně přesvědčen, že pokud by měl dostatek peněz, jeho život by se zlepšil. Bohatství je Piljaj rozhodnut získat vraždou, avšak po prvním nepodařeném pokusu již nikdy nesebere dostatek odvahy k dalšímu pokusu a stejně jako Gvozděv, Maslov, Stěpok, Míšek, Semka, Nadějka a Krutinoha se omezí na pouhé poukazování a nadávky na nespravedlnost života. Na příkladu bosáka Orlova je však ukázáno, že není tak zcela jisté, že lepší postavení ve společnosti by těmto bosákům zaručilo spokojenost. Orlovovi se jeho život změnit podaří, vymaní se ze zoufalé bídy, je uznáván, ale zjišťuje, že očekávaná spokojenost a zadostiučinění se přesto nedostavuje a v jeho srdci stále přebývá onen neidentifikovatelný stesk.

Z uvedených ukázek taktéž vyplývá, jak důležité je především pro Nespokojené bosáky přátelství. Zatímco Spokojení bosáci jsou silné individuality, které vedle sebe nikoho nepotřebují, Nespokojení bosáci obvykle neputují sami, ale s přítelem. Přestože se pak mezi sebou tyto přátelé velice často hádají a jejich spory bývají mnohdy vyostřené, mají vždy charakter pouze potyčky slovní a nikoli fyzické. Nespokojení bosáci jsou si vědomi, jak je důležité mít vedle sebe někoho, kdo jim v případě nouze pomůže a na koho se mohou spolehnout, komu se mohou svěřit se svým trápením.

Obecně můžeme o obou typech bosáků konstatovat, že se jedná o postavy s dobrým srdcem a snad až na prohnance Promtova mezi nimi nenacházíme žádného doopravdy zlého člověka. Naopak, i když postavy vypadají či se tváří jako zlí a nebezpeční lidé, na několika příkladech můžeme vidět, že tomu tak ve skutečnosti není. Kradou, lžou a manipulují s ostatními, ale pokud se dostanou do postavení, kdy mají možnost zabít či zničit člověka ve svůj prospěch, nikdy to neudělají. Jedná se o lidi rozzlobené na sebe a na svět, kteří v případě, že nejsou schopni života pouze užívat bez hlubšího smyslu, neví, co si s vlastním životem počít a jaký mu dát směr, tak aby byli spokojení. Je patrné, že pokud postavy žijí bosáckým životem, není to ani tak z důvodů sociálních, ale spíše z důvodu psychologického. Korněj Čukovskij ve svém díle *Dvě duše Maxima Gorkého* o hlavním hrdinovi Gorkého románu *Foma Gordějev*²⁹ říká: «Фома Гордеев — не живой человек, а ходячий вопросительный знак. Ходит по жизни и спрашивает: что есть жизнь? чего мне надо? как жить? зачем люди живут?»³⁰Jeho přirovnání postav k otazníku bychom mohli aplikovat i na postavy bosáků. I když má většina bosáků potenciál a možnosti změnit svůj život a sociální status, je to jejich mysl, která jim nedovolí tyto změny provést. Bosáckým životem pak žijí buď v naději, že na cestě naleznou odpověď na otázky týkající se smyslu života, nebo naopak, aby díky životu „na cestě“ neměli čas nad těmito myšlenkami přemýšlet.

²⁹GORKIJ, M. *Foma Gordějev*. Vyd.1. Praha: LN, 1974. ISBN: neuvedeno.

³⁰ЧУКОВСКИЙ, К. *Две души М. Горького*. [online] Místo vydání neuvedeno, 1924. [cit. 6.4.2013] Dostupný z WWW: <http://www.litmir.net/br/?b=109607&p=14> ISBN:neuvedeno.

4 VYPRAVĚČ

Tato kapitola se bude zabývat nejdříve postavou vypravěče obecně z hlediska teorie literatury a následně již postavou vypravěče a vyprávěcími situacemi v rámci bosáckých povídek. Pro osvětlení jednotlivých typů vyprávění a typů vypravěčů budeme vycházet především z knihy Franze Stanzela *Teorie vyprávění*³¹ a knihy *Vypravěč*³², jejíž autorem je Tomáš Kubíček.

4.1 TYPY VYPRÁVĚNÍ

„Fakty, které vytvářejí fiktivní univerzum, nám nikdy nejsou podávány ,samy o sobě', ale v jisté konkrétní optice, z jistého konkrétního hlediska.“³³ Toto hledisko nám v jednotlivých literárních dílech sděluje vypravěč jakožto zprostředkovatel, který komunikuje a sděluje informace adresátovi vyprávění.

Zřejmost vypravěčovy přítomnosti v jednotlivých dílech je odvislá od typu vypravěče a vyprávěcí situace, přičemž v průběhu dění se může měnit. Na základě dominantního typu zprostředkovanosti, jež v díle převládá, vyděluje F. Stanzel tři základní typy vyprávění – **Personální vyprávění**, **Vyprávění v první osobě** a **Auktoriální vyprávění**, podle nichž lze vymezit jednotlivé typy vypravěčů.

Při personálním vyprávění vypravěč jen zřídka popisované situace komentuje, ustupuje do pozadí za jednotlivé postavy a čtenář si jeho přítomnost uvědomuje jen velmi slabě. Tímto způsobem je u čtenáře vyvolán dojem bezprostřednosti a autentičnosti popisovaných dějů. Tento typ vypravěče se nazývá reflektorem. Reflektor, „tj. románová postava, která myslí, cítí, vnímá, ale nemluví ke čtenáři jako vypravěč. Zde se dívá čtenář očima postavy reflektora na jiné postavy vyprávění.“³⁴

Ve vyprávění v první osobě mluvíme o vypravěči přímém, pro nějž je charakteristické, že je součástí příběhu. „Existuje plná totožnost světa postav a světa

³¹STANZEL, F. *Teorie vyprávění*. Vyd.1. Praha: 1988. ISBN: neuvedeno.

³²KUBÍČEK, T. *Vypravěč: kategorie narativní analýzy*. Vyd.1. Brno: Host, 2007. ISBN: 978-80-7294-215-2

³³TODOROV, T. *Poetika prózy*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2000. ISBN: 80-86138-27-5. s. 47

³⁴STANZEL, F. *Teorie vyprávění*. Vyd.1. Praha: 1988. ISBN: neuvedeno. s.13

vypravěče.³⁵ Příběh, jež nám sděluje, sám prožil nebo byl jeho svědkem, případně mu byl tento příběh sdělen jednou z postav. Jelikož je sám součástí příběhu, není tedy vševědoucí a nemůže nám zprostředkovat vnitřní stavy zobrazovaných postav. Může se však obracet do svého vnitřního já a příběh o své vnitřní prožitky doplňovat. Pokud se však popis svých vlastních vnitřních prožitků omezí na minimum, přiblíží se tím k vypravěči personálnímu.

Pro auktorální vyprávění je charakteristický osobní vypravěč, též nazývaný jako autorský, který se do vyprávění vměšuje a komentuje jej. Tento vypravěč stojí na pomezí fiktivního světa, o němž vypráví, autorem a čtenářem. Udržuje si nadhled a odstup od světa a postav, jež popisuje. Jedná se o vypravěče vševědoucího, díky čemuž má možnost jednotlivé postavy charakterizovat bez toho, aby se tyto jejich vlastnosti v ději nějak projevíly. Může tak přibližovat děje minulé, naznačovat děje budoucí a přímo se obracet na čtenáře.

4.2 VYPRÁVĚNÍ V PRVNÍ OSOBĚ

Vyprávění v první osobě dominuje v povídkách *Makar Čudra*, *Jemeljan Piljaj*, *Na soli*, *Můj souputník*, *Jednou na podzim*, *Příhoda se sponami*, *Konovalov*, *Dvacet šest a jedna*, *Prohnanec*, *Stařena Izergil*. Z předchozí charakteristiky je nám známo, že postava vypravěče je v takovýchto vyprávěcích situacích vždy přítomna. V jednotlivých povídkách a situacích se však mění míra zastoupení vypravěče, role, kterou zaujímá a jeho zasahování do děje.

Pouze ve dvou povídkách není sám vypravěč pouhým souputníkem jednotlivých postav, ale zároveň i středem vyprávění. Jedná se o povídky *Na soli* a *Jednou na podzim*. Povídka *Jednou na podzim* je zrcadlem vypravěčova nitra a přibližuje nám jeho pocity. «А мне тогда было семнадцать лет — хорошая пора!»(1/901) «Мне стало невыразимо тошно от такой ясности мышления, и я чувствовал, что если буду молчать ещё, то наверное заплачу...»(1/908) Přes patrnou úzkost, jíž je povídka prosycena, cítíme, že vypravěč na danou situaci vzpomíná s nostalgií jako na jednu z nejkrásnějších chvil svého života. Jedná se o

³⁵STANZEL, F. *Teorie vyprávění*. Vyd.1. Praha: 1988. ISBN: neuveдено. s.12

jedinou, takto osobní povídku, jež se opravdu soustředí na prožitky samotného vypravěče. V povídce *Na soli* je vnitřní perspektiva také hojně zastoupena, vypravěč často sděluje své dojmy a náladu. «Я удивлённо посмотрел на него и, отойдя в сторону, сел на землю. Меня сбивало с толку такое отношение ко мне, отношение, мной не вызванное и до сих пор не испытанное...Нужно узнать, почему ко мне так относятся.»(1/387-8) Zde již vypravěčovým cílem ale není ani tak snaha podělit se o dojmy a pocity, jak tomu bylo v povídce předchozí. Subjektivní dojmy už zde začíná využívat především k dokreslení obrazu postav, s kterými se na svém putování setkal, což je následně typické pro další výše zmíněné povídky.

I v ostatních povídkách je vypravěč nedílnou součástí příběhu a jedná v interakci s ostatními postavami. Postavy, o nichž vypráví, doprovází na cestě jako jejich souputník. Přestože se ke čtenáři neobrací přímo, je z jeho promluvy, často již z úvodní věty, jasné, že se jedná o postavu vypravěče, která je součástí děje. Například: «Впервые раз я их увидел в Севастополе»(1/669); «Нас было трое приятелей — Сёмка Каргуза, я и Мишка...»(2/134); «Встретил я его в одесской гавани.»(1/719) Tyto věty zároveň naznačují, že i když byl aktivním účastníkem děje, není jeho nejdůležitějším aktérem. Svou postavu naopak v ději záměrně upozaduje. Snaží se dát čtenáři prostor, aby si sám na jednotlivé postavy udělal vlastní názor. Využívá k tomu nepřímou psychologickou charakteristiku prostřednictvím velkého množství přímé řeči jednotlivých postav. Například povídka *Makar Čudra* je vypravěčem uvozována pouze v úvodu a na konci, zbytek tvoří přímá řeč Makara Čudry a vypravěč se do ní zapojuje pouze minimálně. Obdobně je tomu i v povídkách *Stařena Izergil a Prohnanec*. Vypravěč čtenáře seznamuje s prostředím, stařenou Izergil a bosákem Promtovem, poté již těmto postavám přenechává slovo a ony následně v přímé řeči vypráví starodávné legendy a historie svých životů: «Она снова начала рассказывать своим хрустящим голосом: — Я жила с матерью под Фальчи...»(1/872) Z takového postupu můžeme usuzovat na vypravěčovu snahu o zachování autenticity, o co nejvěrnější vyznění. I v dalších povídkách se vypravěč snaží pouze nastínit vyprávěcí situaci, okolní prostředí a následně již dává prostor přímé řeči. Jak jsme již uvedli, díky přímé řeči si čtenář o jednotlivých postavách utvoří svůj vlastní názor, bez ohledu na vypravěčovo hodnocení, zároveň velké množství přímé řeči navozuje u čtenáře dojem, že se nejedná o vyprávění, které se

stalo kdysi v minulosti, ale že probíhá právě teď a sám čtenář je jeho „aktivním divákem.“ Díky upozadování vypravěčovy přímé řeči také dochází k vytvoření dojmu, že vypravěč si stále udržuje jakýsi nadhled a odstup od ostatních postav, což vypravěče v první osobě přibližuje k vypravěči auktoriálnímu.

Nepříliš časté jsou i vlastní názory vypravěče na jednotlivé postavy. Pokud je vypravěč poskytuje, nebývají obsáhlé, naopak, jsou většinou velmi strohé a jsou podávány jaksi „mimoděk“. Např. v rámci líčení zpěvu bosáka Maslova se dozvídáme: «...я испытывал желание бежать от этого человека, такого **сильного, красивого и замученного** до слез...»(1/686) Při popisu bosáka Konovalova zpočátku nezabarvený popis doplňuje o své hodnocení: «Продолговатое, бледное, изнуренное лицо освещалось большими голубыми глазами, **они смотрели ласково.**»(3/11-2) Strohost těchto vyjádření však podtrhuje jejich důležitost, vypravěčovy názory a charakteristiky tak vyznívají jako prostý fakt a nedávají čtenáři možnost o nich pochybovat či je interpretovat více způsoby.

4.2.1 POSTAVA VYPRAVĚČE

Vyprávění v první osobě čtenáři nabízí jedinečnou možnost blíže se seznámit s postavou vypravěče. Čtenář není závislý jen na tom, co mu o sobě sdělí vypravěč sám, ale informace o něm získává i prostřednictvím promluvy ostatních postav k vypravěči. Vypravěč je zde plnohodnotnou postavou, jednajícím v interakci s ostatními postavami. V této podkapitole proto přiblížíme a shrneme údaje, které o něm z jednotlivých povídek víme.

Z hlediska vnějšího portréту, je nám znám pouze fakt, že se jedná o tuláka – mladíka Maxima, žijícího bosáckým životem, stejně jako postavy, o nichž vypráví, a z občasných narážek jeho souputníků typu: «Кикимора четырёхглазая!»(1/28) můžeme usuzovat, že nosí brýle. Tento vypravěč je ve většině povídek spíše svědkem než aktivním účastníkem. „Není tedy ‚arbitr‘, ale ozývá se ‚ze života‘, jen mu propůjčuje svůj hlas.“³⁶ Z dialogů, jež vede s jednotlivými postavami, nám většinou zprostředkovává jen jejich výroky, na jejichž základě pak musí čtenář odvozovat míru a obsah jeho zapojení do dialogu.

³⁶DROZDA, M. *Narativní masky ruské prózy*. Vyd. 1. Praha: Univ. Karlova, 1990. ISSN 0567 – 8269 s.158

Ačkoli se jedná o tuláka, který je na první pohled stejný jako jeho souputníci, můžeme vymezit několik prvků, které ho zásadním způsobem od ostatních bosáků odlišují. Jedním z těchto prvků je jeho gramotnost. Sám o sobě by tento fakt nebyl až tak převratný, kdyby s sebou na svých toulkách vypravěč nenosil knihy, z nichž mnohdy svým souputníkům předčítá a jejich prostřednictvím se je snaží vzdělávat. Vypravěčovu „učenost“ pak můžeme pozorovat i z promluv ostatních bosáků, kteří mnohdy opakují jeho myšlenky, aby se ujistili, že jeho výklad pochopili správně.

Přestože se ostatní bosáci k vypravěči chovají jako k sobě rovnému, nikdy se s ním zcela neztotožní a jaksi cítí, že jedním z nich tak úplně není. V povídce Jemeljan Piljaj mu hlavní hrdina říká: «Читает книжки, с собой их носит даже, а понимать человека не умеет!»(1/28) Neodlišuje se pak jen svou promluvou, ale i chováním. V povídce *Dva bosáci* hlavní hrdinové užasnou nad tím, že i když má jídlo, peníze a náhradní oblečení, jde se ucházet o zaměstnání. Takto by se opravdový bosák nikdy nezachoval. Vypravěč se vůči bosákům vymezuje i sám ve svém vyprávění a promluvě. Pokud mluví o bosácích obecně, nikdy do této skupiny sám sebe nezařazuje «...я и двое босяков.»(1/671) Ke svému „nebosáctví“ se dokonce přiznává bosákovi Stěpkovi, objasňuje mu, že je spisovatel a že «Хотел узнать, что за люди...»(1/716) aby o bosácích mohl podat svědectví světu. O tom, že bosáky opravdu chápe jako jakýsi předmět svého zkoumání, svědčí i jeho názor na bosáky jako na sociální vrstvu, jež nám podává v povídce *Konovalov*: «...тем больше убеждался, что имею дело с разнообразностью, нарушавшей мое представление о людях, которых давно пора считать за класс и которые вполне достойны внимания, как сильно алчущие и жаждущие, очень злые и далеко неглупые...»(3/40)

Z výše uvedených informací vyplývá, že se jedná o přímého vypravěče v první osobě, který se svou vlastní postavu v povídkách snaží odsunout do pozadí a podat svědectví o bosácích a tulácích, které na svých cestách poznává nebo o nich slyšel z vyprávění. Díky promluvě ostatních postav (nepřímé psychologické analýze) víme, že se nejedná o pravého bosáka, nýbrž člověka vzdělaného, který se od bosáků liší jakousi „samouckou knižností a ironickou distancí.“³⁷ A přes možnou snahu

³⁷Pojmy použité M. Drozdou (DROZDA, M. *Narativní masky ruské prózy*. Vyd. 1. Praha: Univ. Karlova, 1990. ISSN 0567 – 8269)

vypravěče pouze dokumentovat jednotlivé příběhy, je to on a nikoli ostatní postavy, kdo nám předkládá rozhodující informace a náhled na věc - kdo určuje konečné vyznění jednotlivých povídek.

4.3 AUKTORIÁLNÍ VYPRÁVĚNÍ

Auktoriální vyprávěcí postup převládá v povídkách *Čelkaš*, *Děd Archip a Ljoňka*, *Stesk*, *Drzoun*, *Bývalí lidé*, *Malva*, *Přítelíčkové*, *Manželé Orlovovi a Vyvedení*. Vypravěč v těchto povídkách stojí mimo příběh, je vševědoucí a může nám přibližovat duševní stavy, city a činy hrdinů, které se v ději nemusí projevit.

Přestože i v těchto povídkách přímá řeč zaujímá velmi důležitou roli, větší prostor je zde, ve srovnání s předchozími povídkami, věnován právě hlasu vypravěče. To si přibližme na ukázkce z povídky *Čelkaš*. «Гаврила все хохотал, тупыми глазами поглядывая на хозяина. Он видел перед собою человека, жизнь которого попала в его волчьи лапы... И он завидовал и сожалел об этой молодой жизни, подсмеивался над ней и даже огорчился за нее...И все чувства в конце концов слились у Челкаша в одно — нечто отеческое и хозяйственное.»(1/814) Vypravěč nám zde přibližuje, co se děje v mysli Čelkaše, zatímco společně s Gavrilou popíjejí v krčmě. Zvláštní postup, kdy dochází k míšení auktoriálního vyprávění s vyprávěním v první osobě nalézáme v povídkách *Manželé Orlovovi a Vyvedení*. Povídka *Manželé Orlovovi* je téměř celá psána z pohledu auktoriálního vypravěče. Na jejím konci se však pohled převrací a mění se na vypravěče v první osobě. Ten nám následně přibližuje, jak se o příběhu manželů Orlovů dozvěděl od samotné Matreny Orlovové a prostřednictvím přímé řeči dává prostor i Orlovovi, aby se ke svému životnímu příběhu vyjádřil. Povídka *Vyvedení* není tak zcela bosáckou povídkou. Přesto bývá zahrnována do bosáckého souboru povídek, jelikož odráží a dokresluje atmosféru doby. Jedná se o povídku značně netypickou. Má spíše charakter informativní zprávy než povídky a líčí hrůzy, jichž se lidé dříve dopouštěli na nevěrných ženách. Na jejím konci se pak vypravěč mění z auktoriálního na vypravěče v první osobě. «Это я написал не выдуманное мною изображение истязания правды — нет, к сожалению, это не выдумка. (Это)

обычай, и это я видел в 1891 году, 15 июля, в деревне Кандыбовке»(2/10) V obou případech je nám nejdříve „nezaujatě“ podán příběh prostřednictvím auktorialního vypravěče a následně je tento příběh ještě potvrzen a podložen slovy vypravěče v první osobě. Můžeme tak usuzovat, že hlavním důvodem změny vyprávěcích postupů je opět snaha o co největší autenticitu, utvrzení čtenáře v pravdivosti popisovaných dějů.

4.4 **SHRNUTÍ**

V kapitole *Tulák Maxim Gorkij* jsme uvedli, že Gorkij své povídky psal na základě svých vlastních zážitků. Ve výše uvedené charakteristice postavy vypravěče pak nacházíme i mnoho rysů vypravěče shodných s rysy Gorkého - brýle, jméno Maxim, učenost, „nepravý“ tulácký život, atd. Ukazuje se, že tak, jak Gorkij v povídkách umělecko ztvárnil skutečné osoby ze svých cest, sebe sama ztvárnil jako vypravěče. A i když dle slov samotného Gorkého: „Pokládal jsem se pouze za pozorovatele událostí a varoval jsem se vstupovat do děje, abych sám sobě, vypravěči o životě, nepřekážel.“³⁸ bylo jeho záměrem psát dokumentárně na základě autobiografických materiálů. To je následně promítnuto i do snahy vypravěče svou postavu v jednotlivých povídkách záměrně upozadit. Přesto je nutné autora od postavy vypravěče vždy přísně odlišovat a nezapomínat, že se jedná pouze o jakousi „autobiografickou projekci“.

Tato „projekce“ sebe sama nám však umožňuje usuzovat, proč ve svých povídkách využil především vyprávění v první osobě a hledisko auktorialního vypravěče, a nikoli hledisko vypravěče personálního. Většina povídek s vypravěčem v první osobě je založena na reálném předobrazu děje, jehož se sám Gorkij aktivně účastnil. Na základě zmíněné snahy Gorkého v povídkách dokumentovat reálné situace je logické, že vypravěče/sám sebe ztvárnil jako jednu z postav, jelikož tomu tak s velkou pravděpodobností bylo i ve skutečnosti. Vypravěč zde jedná s postavami ve vzájemné interakci. Není vševědoucí a události nám sděluje ze svého pohledu. Svou postavu se snaží co nejvíce odsunout do pozadí, aby tak vynikly i další

³⁸ GORKIJ, M. *Jednou na podzim*. Vyd.1. Praha: Odeon, 1971 ISBN: neuvedeno. s.386

postavy, jež jsou středem jeho zájmu. V jednotlivých povídkách se tento vypravěč snaží dávat prostor přímé řeči, aby si čtenář díky promluvě jednotlivých postav mohl na ně vytvořit vlastní názor bez ohledu na vypravěčovo mínění. Hodnocení postav se vypravěč podává minimálně, na druhou stranu, pokud tak již učiní, u čtenáře vzniká dojem, že se jedná o holý, neměnný fakt, o němž není důvod pochybovat.

Informace o reálných předobrazech povídek s využitím auktoriálního vyprávění či o Gorkého aktivní účasti na nich nám není známa. I zde vypravěč často využívá přímé řeči, i když znatelně méně, než ve vyprávění v první osobě. Více se soustředí na duševní stavy a myšlenky jednotlivých postav, které by z pohledu vypravěče v první osobě čtenáři nemohly být známy a zde je může plně vykreslit. Absencí postavy vypravěče se snaží dosáhnout pocitu nezaujatého pohledu z vnějšku, který se v některých povídkách „pokouší doložit“ změnou vypravěče auktoriálního na vypravěče v první osobě.

Všechny uvedené postupy jsou využívány především k hlubšímu „vtáhnutí“ čtenáře do děje, k navození pravdivosti a autenticity. Díky míšení vyprávěcích postupů a tomu, že v povídkových souborech jsou povídky řazeny tak, aby se střídaly povídky s vypravěčem auktoriálním a vypravěčem v první osobě, u čtenáře vzniká dojem, že i povídky, v nichž postava vypravěče není přítomna, jsou vyprávěny právě tímto jedním vypravěčem Maximem a jedná se o „jediný nepřetržitý román bez syžetu o poutníkovi, který zažil mnoho setkání“³⁹ a která se snaží co nejvěrněji vylíčit.

³⁹DROZDA, M. *Narativní masky ruské prózy*. Vyd. 1. Praha: Univ. Karlova, 1990. ISSN 0567 – 8269 s.157-8

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo vytvoření komplexního obrazu postavy bosáka v dílech Maxima Gorkého na základě analýzy provedené s použitím stanovených metod. Před samotnou analýzou jsme však nejdříve zdůraznili momenty ze života Gorkého, které byly pro vznik postav bosáků velmi důležité. Gorkij do bosáckých povídek promítal bídu, nuzné poměry a zoufalství doby a prostředí, v němž v mládí žil. Transformoval do nich pocit odcizení od světa způsobený absencí spřízněné duše v jeho vlastním životě. Díky tomu vytvořil nespoutané postavy tak silně vzdorující a bouřící se vůči společnosti.

Na postavy bosáků jsme nahlíželi z několika různých hledisek a z našeho zkoumání vyplývá, že se jedná o plastické postavy, jež se v jednotlivých povídkách dynamicky rozvíjí. Tyto postavy jsou Gorkým vykreslovány na krajinomalebném pozadí, které v díle zaujímá psychologickou roli. Krajina naznačuje možný vývoj děje, zdůrazňuje jednotlivé situace nebo je naopak využívána k vytvoření kontrastu s činy či duševním stavem jednotlivých hrdinů.

Ukázali jsme, že typického Gorkého bosáka lze na první pohled díky jeho postoji a způsobu jak nosí své oblečení rozlišit od postav bývalých lidí. Je to ale především promluva a jednání, co z něj činí osobu vyčnívající z davu. V jejich rámci nalézáme vyhraněnost vůči několika oblastem, jimiž jsou: majetek, peníze, práce, konvence a autority, vztah k přírodě. K majetku a penězům se chová přezíravě, nevidí smysl v jejich hromadění. Vidí je jako věc, která člověka svazuje, dělá z něj otroka. Z toho důvodu nespátřuje smysl ani v každodenní těžké práci, za níž dostane obvykle špatně zapláceno. Obstarávání peněz k přežití si proto snaží všemi možnými způsoby zjednodušit, nejčastěji nelegální cestou, a následně se snaží si jich co nejvíce užít. Koupí si to nejlepší jídlo, nápoje a zbytek prohýří. Odmítá žít konvenčním životem své doby, který chápe jako nespravedlivý a jež ho zároveň nenaplnuje. Vzdoruje jakýmkoli autoritám a pravidlům, snažícím se ho k takovému životu donutit, a proto si vybírá bosácký život. Snaží se oprostít od všeho, co ho nějakým způsobem svazuje a omezuje a dosáhnout absolutní svobody. Největšího spojence na svých putováních nalézá v přírodě, kterou miluje a váží si jí. Je divoká,

nespoutaná, na rozdíl od lidí ho nikdy nezradí a i ona je neustálým rozvojem industrializované společnosti utlačovaná.

Dle toho, jaký postoj ke svému životu bosáci zaujmají, jsme navrhli možné dělení postav bosáků na Spokojené a Nespokojené. Spokojení bosáci jsou silné dominantní postavy, které si tento životní styl vybraly dobrovolně. Za nejdůležitější považují být neustále v pohybu, neustrnout, neohlížet se na druhé a pouze si užívat života všemi možnými způsoby a o jeho smyslu nepřemýšlet. Postavy Nespokojené v jednotlivých příbězích obvykle putují ve dvou a vícečlenných skupinách, jelikož je pro ně důležité mít vedle sebe přítele, s kterým se mohou podělit o svá trápení a s nímž se jim daleko lépe daří přežít. Navzájem si pomáhají, dělí se nejen o jídlo, ale i peníze. Nespokojení bosáci daleko více poukazují na nespravedlivost života a to nejen k nim, ale i ostatním lidem z nižších vrstev. Aktivněji se však o zlepšení stavu společnosti nesnaží, spíše se od ní distancují a dobrovolně se z ní vyčleňují.

Ukázali jsme, že motivem k bosáctví je především existence jakéhosi nevyhraněného stesku a pocitu nenaplnění, jež sídlí v bosácké duši. Každý bosák ho pociťuje v různé míře. Velkou část bosácké promluvy proto zaujmají především myšlenky, týkající se života a důvodu lidského bytí. Především Spokojení bosáci žijí životem „na cestě“ z důvodu, aby byli neustále zaneprázdněni a neměli čas se těmito otázkami zabývat, většina Nespokojených bosáků naopak doufá, že se jim při jejich neustálém putování podaří nalézt alespoň nějaké odpovědi a lék na jejich stesk. Doložili jsme, že tyto „bosácké otázky“ trápí lidi z různých sociálních vrstev v nejrůznější věkové škále. A tak přesto, že se na první pohled může zdát, že bosáctví pramení především ze sociální nespokojenosti, jedná se spíše o problém existenciální: nezáleží na množství peněz, množství nových podnětů, původu či stabilitě zázemí. Každý bosák na své cestě hledá něco „víc“, něco co by ho naplnilo. Jak by toto „víc“ mělo vypadat, netuší, avšak hledat nepřestává.

Jednotlivé povídky, s nimiž bylo v této práci pracováno, jsme v poslední kapitole posléze rozdělili do dvou skupin dle dominujícího užitého vyprávěcího postupu, jelikož právě postava vypravěče hraje v povídkách klíčovou roli. Děj je čtenáři zprostředkováván přes její optiku a je to ona, která určuje vyznění a vykreslení příběhu i postav. Ukázali jsme, že do povídek s převažujícím vyprávěním v první osobě do pozice vypravěče Gorkij promítl sám sebe. Jedná se o povídky, o

nichž je nám znám jejich reálný předobraz s Gorkého účastí a Gorkij se tímto způsobem snažil podtrhnout reálnost jednotlivých povídek a přesvědčit čtenáře o jejich pravdivosti. Druhým nejvíce využívaným postupem je vyprávění auktoriální. I přesto, že v těchto povídkách vypravěč v roli postavy nefiguruje, díky kontinuitě a tematické podobnosti čtenář nabývá dojmu, že je to opět právě tato postava vypravěče Maxima, která povídky vypráví. Navíc díky rozdílným úhlům pohledu, jimiž je na jednotlivé postavy nahlíženo je možné si o bosácích vytvořit kompletní představu nejen na základě jejich vzhledu či promluvy, ale i z hlediska nahlédnutí do jejich mysli, čímž dochází k vyvolání dojmu co největší autenticity a reálnosti.

V závěru můžeme konstatovat, že se nám v povídkách podařilo mezi jednotlivými postavami bosáků nalézt mnoho shodných rysů, což nám umožnilo vytvořit představu, jak vypadá a jaký je typický bosák dle Maxima Gorkého.

РЕЗЮМЕ

Эта работа занимается главными литературными персонажами в босяцких рассказах Максима Горького. Работа черпает и исходит из всеобщих литературно-научных публикаций, оригинальных работ М. Горького и их чешских переводов. Анализированные рассказы Горький написал в 1892-1906 годах, и совместно они были опубликованы в первых пяти томах сборника его работ «*Полное собрание сочинений в тридцати томах*» в 1949 году. Целью настоящей работы является определить сходные детали между отдельными персонажами и создать комплексный образ Горьковского босяка.

Первая глава, называющаяся Бродяга Максим Горький, приближает период жизни Горького с его рождения до начала двадцатого века. Детство у него было очень жестокое, у него не было стабильного дома, и с одиннадцати лет ему пришлось заботиться самому о себе. В 1880-1884 годах Горький, ещё как Алексей Пешков, меняет разные работы, знакомится с рабочими, ворами, и, прежде всего, с босяками. В данное время Горький обнаруживает у себя страсть к учёбе и литературе. Когда Горькому исполнилось шестнадцать, он направляется в Казань с намерением поступить в университет. К сожалению, сразу он понимает, что его мечта не осуществима, что на него ждёт только «университет жизни», и начинает работать в булочной. Люди и жизнь, которую Горький в булочной проживает, вдохновят его в будущем к созданию рассказа из «босяцкого цикла» *Двадцать шесть и одна*. Несмотря на то, что он не поступил в университет, Горький углубляет свои знания, знакомится с идеями Шопенгауэра, Ницше и других мировых философов. Тяжелый рабочий труд, непонимание окружающего мира, чувство одиночества углублённое смертью бабушки — всё это приведёт Горького к попытке на самоубийство. Психически и физически Горький из этой попытки последовательно поправляется в Красновидове, работая в булочной у своего нового друга — народника Ромаса.

Своё длинное путешествие по Руси Горький начинает в 1888 году и оно, с разными остановками, продолжается несколько лет. Он путешествует через донские степи, по Украине, по Крыму. При этих путешествиях проживает

множество ситуаций, знакомится с большим количеством людей, и выслушивает много сказок и историй, которые в будущем изобразит в своих босяцких рассказах, например, в рассказе: *Мальва, Вывод, Челкаш, Мой спутник* или *Макар Чудра*.

Бесспорно невозможно ни героев ни истории в его рассказах считать точным изображением реальных людей и фактов. Но, с другой стороны, можно утверждать, что у рассказов реальная база. Горький в них изображал безысходную бедность своего времени, людей, живущих «на дне» общества, страдающие чувством отчуждения, которые, так как это делал сам Горький, бунтуют. Они отказываются от диктата социального устройства общества и стремятся достичь свободы. В этих рассказах Горький таким образом отрицает чисто реалистическую традицию своего времени и смешивает её с романтическими идеалами.

Вторая глава несёт название *Литературный персонаж*. В начале она хронологически приближает разные зрения на персонажей и возможные виды типологии. Указывает миметический взгляд Э. М. Форстера и его деление персонажей на «плоские» и «объемные», членение персонажей на основе сказок разработанное В. Я. Проппом. Приближает актантную схему А. Ж. Греймаса, типологию персонажей К. Бремонта, разработанную на основе функционального аспекта, лингвистический-логическое деление персонажей Ц. Тодорова на «персонаж» и «персонаж-характер», и возможную типологию персонажей, предложенную современным чешским теоретиком литературы, Д. Годровой. Годрова разделяет персонажей на «персонаж-гипотез» и «персонаж-дефиниция», анализирует её с точки зрения высказывания рассказчика о герое, с точки зрения отметок (если присутствуют). После ознакомления с разными топологиями, устанавливается, что работа в дальнейшем будет использовать зрения Форстера, Тодорова и Годрове. Вторая часть главы знакомит читателя с внутренней и внешней характеристикой персонажей, характеристикой персонажей с помощью сюжета, на основании которых будут герои босяцких рассказов анализированны в последующей главе.

В рамках внешней и внутренней характеристики подчёркивается внешний вид, высказывание и действия персонажей. Вид позволяет различить отдельные персонажи и, прежде всего, отражает то, как персонажи меняются в течении действия, как их на основе вида принимают другие персонажи, и т.п. В рамках действий можно анализировать не только очевидные мотивировки, но также неявные, как, например, их отношения, идеи, мнения. Благодаря высказыванию героев — тону, способу и, в основном, содержанию — можно увидеть, как себя и остальных персонажей анализированные персонажи характеризуют явно и неявно, как они определяют сами себя в рамках окружающей их среды.

Глава *Персонажи Босяков* сначала анализирует босяки с аспекта внешнего вида и указывает, что Горьковские босяки внешним видом от остальных бродяг своего времени отличаются. Они ходят в разорванной, грязной одежде как и другие, но различить их можно уже с первого взгляда. Босяки сознательно особым способом ещё неопрятны, замараны. Своей одеждой и способом как её носят они стремятся провоцировать окружающую среду. Далее от остальных бедных бродяг их, как показывается при дальнейшем анализе, отличает содержание их высказывания. В рамках высказывания, которому соответствуют также их поступки, босяки одинаково выражают чёткую позицию что касается способа жизни, денег, имущества, работы, конвенций, авторитетов и природы. Они не думают о себе как о полноценных членах общества, не соглашаются с настоящим, по их мнению, не справедливым, социальным разделением общества. В высказывании босяки постоянно занимаются смыслом (своей) жизни и тем, что их душу загружает какая-то неопределённая тоска, похоже болезни. В «обыкновенном» оседлом способу жизни эта тоска проявляется очень сильно, поэтому они больше всего ценят свободу, которую для них представляет жизнь босяцкая. Босяки стремятся быть абсолютно свободными, отрицают подчиняться каким-либо правилам и конвенциям. Не уважают авторитетов, насмеваются над ними, провоцируют их, и одновременно не уважают людей, которые авторитетам и законам безусловно подчиняются.

Свобода - это также повод того, почему босяки презрительно относятся к имуществу и деньгам, и опять также к людям, которые этих вещей ценят. Они видят, как люди становятся рабами денег, теряют интерес ко всему остальному при попытках накопить как можно больше денег. Когда у босяков деньги, они их сразу растрачивают за наилучшую еду, напитки, делятся ими с друзьями, не думая о том, за что будут жить завтра. Данное мнение определяет их отношение к работе. За чем человеку нужно ежедневно тяжело трудиться? Из-за денег, которые человека связывают, и которые они способны растратить за один час? Поэтому чаще всего прибегают к нелегальным поступкам, которые обещают высокую прибыль при минимальном труде. Из высказывания босяков далее можно узнать, что одна из вещей, которые уважают — природа. В ней они видят своего друга, который их никогда не изменит, и которого индустриализированное общество стремится подчинить, так как это делает с ними. Несмотря на то, что босяки живут на дне общества, их невозможно считать, так называемыми «бывшими людьми», то есть персонажами, которые в босяцких рассказах также часто играют определенную роль. Бывшие люди мечтают о «возвращении в общество», но они жизнью очень сильно «изломанные», поэтому ведут себя очень ненавистно, а то даже к своим лучшим друзьям. Того бы настоящий босяк никогда не сделал.

Вторая половина главы анализирует избранное количество босяцких рассказов при использовании характеристики персонажей с помощью сюжета. На примерах рассказов: *Емельян Пиляй, Озорник, Супруги Орловы, Тоска, Коновалов, Дед Архип и Лёнька, Два босяка, Макар Чудра, Старуха Изергиль, Мальва, Челкаш, Проходимец, Дружки, Дело с застёжками*, видно, как себя босяки ведут в различных ситуациях, что их мотивирует, чем они наслаждаются, что им не нравится, и т.п. Внимание также уделяется функции ландшафтного изображения в рассказах. В конце глава рассматривает итоги расследования и доходит к следующему заключению. Указывается, что в состав босяков входят люди из разных слоёв общества, разного возраста, включая женщины а даже дети. Функция ландшафта в отдельных рассказах играет психологическую роль — изображение природы обыкновенно

соответствует событиям, проходимым в рассказах, или, наоборот, природа изображена «противоположно», чем достигается усиления контраста и указывается на важность действий.

После анализа босяцкого мнения о их собственной жизни указывается, что у босяков существуют два противоположные взгляда на жизнь. На основе этого предлагается возможный способ разделения босяков на «Удовлетворенные» и «Неудовлетворенные». Удовлетворенные персонажи босяцкий способ жизни выбрали добровольно, он их удовлетворяет, они не хотят его менять. К этим героям принадлежит: Макар Чудра, Старуха Изергиль, Мальва, Челкаш, Промтов (*Проходимец*), Кузма Косяк (*Тоска*). Самая важная вещь в жизни для них - остаться свободными, не стать рабом никого и ничего, только постоянно путешествовать и не думать о смысле жизни, так как это бесполезно и даже, по их мнению, опасно. На *примерах из своей жизни* эти босяки советуют другим персонажам, как необходимо жить, чтобы человек был своей жизнью доволен, прожил её полноценно.

Неудовлетворенные персонажи - Емельян Пиляй, Орлов (*Супруги Орловы*), Тихон Павлович (*Тоска*), Дед Архип и Лёнька; Маслов и Степок (*Два босяка*), Пляши-нога и Уповающий (*Дружки*), Сёмка Каргуза и Мишка (*Дело с застёжками*) - обыкновенно босяцкий способ жизни не выбрали совсем добровольно, считают, что они к нему были как бы «принуждены» обстоятельствами и обществом. Они не удовлетворены своей жизнью, потому что их душа страдает от какой-то не известной тоски, которая углубляется тем больше, чем больше они думают о смысле человеческой жизни. Эту тоску они стремятся разогнать именно алкоголем и жизнью «в пути», надеясь, что в ней найдут что-то, что их существованию на Земле даёт смысла. Таким образом они активно стремятся свою жизнь изменить. Но, на примере босяка Коновалова, указывается, что, несмотря на то, что хотя они изменения способны провести, тоска их душу не покидает. Из приведённых примеров также указывается на сколько, прежде всего для Неудовлетворенных босяков, важны друзья. При своих путешествиях обыкновенно странствуют вдвоём или

втроём. Именно благодаря друзьям они выживают. Они между собой делят свою еду, деньги, но и страдания, тоску, полагаясь друг на друга.

Последняя глава несёт название *Рассказчик*. Её первая часть знакомит читателя с тем, какие существуют типы повествования и типы рассказчиков в них на основе системы теоретика литературы Ф.К. Штанцеля. Глава приближает «аукториальное повествование», «персональное повествование» и «повествование от первого лица.» В аукториальном повествовании рассказчик находится над изображаемой действительностью. Он в произведении присутствует, но находится вне изображаемого мира. Речь идёт о, так называемом, «всезнающем» рассказчике, который заранее знает, что будет происходить в будущем, и почему отдельные персонажи действуют именно таким образом а не иначе, знает их невысказанную историю. Он может вмешиваться в повествование, комментировать его, давать оценки. Аукториальный рассказчик таким образом является посредником между фиктивным миром повествования и действительностью автора и читателя. В персональном повествовании рассказчик находится за изображаемой действительностью. Рассказчик не вмешивается в повествование, читатель не знает о его присутствии, так как он смотрит на изображаемый мир глазами одного из героев. В повествовании от первого лица рассказчик находится в изображаемой действительности. Он является составной, неотъемлемой частью мира повествования, он активно взаимодействует с остальными персонажами. Этот рассказчик был участником описываемых событий или о них узнал от других персонажей.

В другой части главы указывается, что в босяцких рассказах используются только аукториальное повествование и повествование от первого лица. Повествование от первого лица преобладает в рассказах: *Емельян Пиляй, Макар Чудра, На соли, Мой спутник, Дело с застёжками, Двадцать шесть и одна, Однажды осенью, Коновалов, Проходимец, Старуха Изергиль*. Хотя в данных рассказах персонаж рассказчика присутствует в виде самостоятельного лица, только в рассказе *Однажды осенью* и *На соли* рассказчик более знакомит читателя с своими чувствами, настроениями. В

остальных рассказах он стремится сам себя «отодвинуть» в сторону, стремится объективно информировать читателя о том, что в рассказе случилось, приводить как можно меньше своих оценок. Рассказчик приводит много прямой речи персонажей, чтобы читатель сам смог создать собственное мнение о них. Поэтому о персонаже рассказчика читателю известно не очень много фактов. Его зовут Максим, носит очки, а хотя он живёт также босяцкой жизнью, от других босяков он отличается. Отличается прежде всего грамотностью и образованностью. Он сам признаётся к тому, что он не типичным босяком, а что хочет только босяцкую жизнь лучше узнать. Из предоставляемых фактов можно предполагать, что, так как Горький в своих рассказах изображал реальные люди и ситуации, сам себя в этих рассказах изобразил в роли рассказчика. Этот факт подтверждается прежде всего тем, что обо всех вышеупомянутых рассказах известно, что они действительно случились, и что в этих реальных событиях Горький принимал участие.

Аукториальное повествование доминирует в рассказах: *Челкаш, Дед Архип и Лёнька, Тоска, Озорник, Бывшие люди, Мальва, Дружки, Супруги Орловы, Вывод*. Рассказчик в данных рассказах стремится приблизить читателю внутренние состояния героев, но своё мнение и впечатления он прямо читателю не высказывает. В некоторых случаях потом в конце рассказа аукториальный рассказчик меняется с рассказчиком в первом лице и можно предполагать, что данным поступком Горький стремился в читателе усилить чувство аутентичности и правдивости.

Целью этой работы являлось создание комплексного образа персонажи босяка в произведениях Максима Горького с использованием выбранных и в работе указанных методов. Перед анализом босяцких героев в работе была указана часть Горького жизни, которая наиболее подействовала на его литературную карьеру, в рамках которой он познакомился с реальными прототипами своих героев. Персонажи босяков в работе рассматриваются из разных точек зрения и показывается, что это персонажи пластические, которые в рассказах динамически развиваются на ландшафтном фоне и имеют психологическую функцию.

Босяки яркие персонажи, в некоторых чертах подобные романтическим героям. Самой важной вещью в своей жизни считают свободу, и они готовы для неё покинуть всё — общество, работу, любовь, семью, и т.п. Босяки имеют определенное мнение и отношение к имуществу, деньгам, работе, авторитетам, всё это отрицают или не уважают из-за их стремления быть свободными. Наоборот, уважают природу, которая для них другом. Мотивом босячества для них, прежде всего, существование какой-то неопределённой тоски. На основе этого, какое у них отношение к жизни и к этой тоске, персонажей возможно разделить на две группы: Удовлетворенные и Неудовлетворенные босяки.

В общем о Удовлетворенных и Неудовлетворенных босяках можно сказать, что это люди, несмотря на их нелегальные поступки, драки, и т.п., с хорошим сердцем. Жизнь «в пути» Удовлетворенные босяки выбирают именно из-за того, чтобы вокруг них постоянно было большое количество новых импульсов, стимулов, побуждений и не было у них времени думать о том, какой смысл имеет жизнь. Наоборот, Неудовлетворенные босяки надеются на то, что им удастся «в пути» найти ответы на их экзистенциальные вопросы. Указывается, что существование этой тоски и чувства неудовольствия не связано именно с социальным статусом босяков, а что это, прежде всего, психологическая проблема.

В отдельных рассказах чередуется aukториальный повествователь и повествователь первого лица, который имеет прототип в самом Горьком. Благодаря этому чередованию у читателя возникает ощущение того, что все эти рассказы ему передаёт один и тот же рассказчик и речь идёт не о отдельных рассказах, а о романе о бродяге, который рассказывает о своих путешествиях.

Подведя все итоги, можно сказать, что в работе удалось найти достаток сходных черт между отдельными персонажами, на основе которых возможно было создать комплексное представление о босяках в произведениях Максима Горького.

BIBLIOGRAFIE

1. AUSTIN, J. A. *Jak udělat něco slovy*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2000. ISBN: 80-7007-133-8.
2. DROZDA, M. *Narativní masky ruské prózy*. Vyd. 1. Praha: Univ. Karlova, 1990. ISSN 0567 – 8269.
3. FORSTER, E. *Aspekty románu*. Vyd. 1. Bratislava: Tatran 1971. ISBN: neuvedeno.
4. FOŘT, B. *Literární postava*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. ISBN: 978-80-85778-61-8.
5. GORKIJ, M. *Foma Gordějev*. Vyd.1. Praha: LN, 1974. ISBN: neuvedeno.
6. GORKIJ, M. *Jednou na podzim*. Vyd.1. Praha: Odeon, 1971 ISBN: neuvedeno.
7. GORKIJ, M. *Na dně*. Vyd. 1. Praha: Artur, 2010. ISBN: 978-80-87128-38-1.
8. GORKIJ, M. *Sebrané spisy Maxima Gorkého: Bosáci*; sv. 1. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. ISBN: neuvedeno.
9. GORKIJ, M. *Sebrané spisy Maxima Gorkého: Bývalí lidé*; sv. 2. Vyd. 1. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. ISBN: neuvedeno.
10. GORKIJ, M. *Trilogie. Dětství, Do světa, Moje university*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 1974. ISBN: neuvedeno.
11. GREIMAS, A. *Sémantique structurale - recherche de méthode*. Paris, 1966. ISBN: neuvedeno.
12. HODROVÁ, D. *Na okraji chaosu*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001. ISBN: 80-7215-140-1.
13. CHATMAN, S. *Příběh a diskurz*. Vyd.1. Brno: Host, 2008. ISBN: 978-80-7294-260-2.
14. KUBÍČEK, T. *Vypravěč: kategorie narativní analýzy*. Vyd.1. Brno: Host, 2007. ISBN: 978-80-7294-215-2.

15. NÜNNING, A. *Lexikon teorie literatury*. Vyd.1. Brno: Host, 2006. ISBN: 80-7294-170-4.
16. PROPP, V. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd.2. Jinočany: H & H, 2008. ISBN:978-80-7319-085-9.
17. RIMMONOVÁ-KEANANOVÁ, S. *Poetika vyprávění*. Vyd.1. Brno: Host, 2001. ISBN: 80-7294-004-X.
18. SCHOLLES, R. KELLOGG, R. *Povaha vyprávění*. Vyd.1. Brno: Host, 2002. ISBN: 80-7294-069-4.
19. STANZEL, F. *Teorie vyprávění*. Vyd.1. Praha: 1988. ISBN: nevedeno.
20. TODOROV, T. *Poetika prózy*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2000. ISBN: 80-86138-27-5.
21. ZAHŘÁDKA, M. *Formy zobrazení člověka v epickém díle*. Rossica Olomoucensia XIV (Za rok 1975), Ročenka kateder rusistiky na filozofické a pedagogické fakultě Univerzity Palackého. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1976. ISBN: nevedeno.
22. БАЦИНСКИЙ, П. В. *П. В. Басинский о Максиме Горьком*. Vydání a místo nevedeno [cit.15.3.2013] Dostupný z WWW: http://royallib.ru/read/gorkiy_maksim/p_v_basinskiy_o_maksime_gorkom.html#0
23. БАЦИНСКИЙ, П. В. *Страсти по Максиму*. М.: АСТ: Астрель, 2011. ISBN: 978-5-17-071531-2.
24. БЫКОВ, Д.Л. *Был ли Горький?* [online] Vydání a místo nevedeno [cit.15.2.2013] Dostupný z WWW: <http://lib.rus.ec/b/144738/read> ISBN: nevedeno.
25. ГОРЬКИЙ, М. *Полное собрание сочинений в тридцати томах. Том 1*. [online] Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1949. [cit.8.4.2013] Dostupný z WWW: <http://ruslit.traumlibrary.net/book/gorkiy-pss30-01/gorkiy-pss30-01.pdf> ISBN: nevedeno.
26. ГОРЬКИЙ, М. *Полное собрание сочинений в тридцати томах. Том 2*. [online] Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1949. [cit.8.4.2013] Dostupný z WWW:

- <http://ruslit.traumlibrary.net/book/gorkiy-pss30-02/gorkiy-pss30-02.pdf> ISBN: neuvedeno.
27. ГОРЬКИЙ, М. *Полное собрание сочинений в тридцати томах. Том 3.* [online] Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1949. [cit.8.4.2013] Dostupný z WWW: <http://ruslit.traumlibrary.net/book/gorkiy-pss30-03/gorkiy-pss30-03.pdf> ISBN: neuvedeno.
28. ГОРЬКИЙ, М. *Полное собрание сочинений в тридцати томах. Том 4.* [online] Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1949. [cit.8.4.2013] Dostupný z WWW: <http://ruslit.traumlibrary.net/book/gorkiy-pss30-04/gorkiy-pss30-04.pdf> ISBN: neuvedeno.
29. ГОРЬКИЙ, М. *Полное собрание сочинений в тридцати томах. Том 5.* [online] Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1949. [cit.8.4.2013] Dostupný z WWW: <http://ruslit.traumlibrary.net/book/gorkiy-pss30-05/gorkiy-pss30-05.pdf> ISBN: neuvedeno.
30. МИХАЙЛОВСКИЙ, Н. К. *Еще о г. Максиме Горьком и его героях.* [online] Москва: Художественная литература, 1989. [cit.5.2.2013] Dostupný z WWW: http://az.lib.ru/m/mihajlowskij_n_k/text_0102.shtml ISBN neuvedeno.
31. МИХАЙЛОВСКИЙ, Б. В. *Творчество М. Горького и мировая литература.* Москва: 1965. ISBN: neuvedeno.
32. ШВЕДОВА, Н., КУРКИНА, Л., КРЫСИН, Л., *Толковый словарь русского языка.* Москва: Азбуковник, 2008. ISBN: 978-5-91172-015-5.
33. ЧУКОВСКИЙ, К. *Две души М. Горького.* [online] Místo vydání neuvedeno, 1924. [cit.6.4.2013] Dostupný z WWW: <http://www.litmir.net/br/?b=109607&p=1> ISBN neuvedeno.